

ЗВІТ ПРО ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ ЗА 2014 РІК

Примітка: Якщо не зазначено інакше, посилання у цьому звіті не стосуються контрольованих сепаратистами територій Донбасу на сході України чи окупованого Росією Криму.

РЕЗЮМЕ

Україна – президентсько-парламентська республіка, що складається з трьох гілок влади: однопалатної законодавчої, виконавчої та судової. 22 лютого Парламент (Верховна Рада) проголосував за звільнення Президента Віктора Януковича з посади після його втечі з країни. Раптовий від'їзд Януковича до Росії стався після трьох місяців масових антиурядових протестів на Майдані Незалежності (центральної площі м. Києва), викликаних його рішенням відкласти підписання політичної та торгівельної угод з ЄС на користь тісніших зв'язків з Російською Федерацією, а також його насильницькою реакцією на протести. Перехідний уряд перебував при владі протягом трьох місяців. 25 травня Петра Порошенка було обрано Президентом у ході виборів, які міжнародні та вітчизняні спостерігачі визнали вільними і справедливими. 26 жовтня в країні відбулися дострокові парламентські вибори, які також були визнані вільними і справедливими. Після втечі Януковича органи влади здійснювали ефективний контроль за силами безпеки, окрім деяких територій на сході країни та в Криму. (Інформацію щодо ситуації з правами людини в окупованому Криму див. у розділі «Крим» наприкінці цього звіту).

У лютому російські збройні сили здійснили військове вторгнення до Криму, який Російська Федерація окупувала з наміром анексувати у березні. Міжнародне співтовариство засудило окупацію та відмовилося визнавати анексію Криму. Росія навчала, озброювала та забезпечувала сепаратистські сили в частинах Донецької та Луганської областей (Донбасу), до яких приєднались російські бойовики. Український уряд відреагував на це «антитерористичною операцією», спрямованою на повернення та стабілізацію двох областей. Міжнародні спостерігачі та НУО з прав людини відносили тисячі смертей і поранень, а також масові порушення прав людини, на рахунок підтримуваних Росією сепаратистів на Донбасі та російської окупаційної влади в Криму.

Найпомітнішими подіями у сфері прав людини в країні протягом року були такі:

По-перше, рішення уряду Януковича застосувати міліцію для розгону протестів громадян; результатом її присутності на київському Майдані стали понад 100 загиблих серед цивільних осіб, головним чином внаслідок снайперського вогню з боку спецвійськ, а також численні поранення. Вдаючись до насильства, міліція та «тітушки» (бандити, що діяли заодно з міліцією) били, викрадали, свавільно затримували й чинили фізичні напади на учасників протестів та журналістів.

По-друге, окупація Росією Криму змусила більш ніж 18 000 кримчан покинути місце проживання; російські окупаційні власті чинили численні порушення прав людини, спрямовані проти етнічних та релігійних общин, зокрема кримських татар.

По-третє, починаючи з середини квітня підтримувані Росією сепаратисти захопили частину території східної України (Донбас) і розпочали запеклі атаки з метою

УКРАЇНА

встановлення своєї влади проти українського врядування. Цей конфлікт дестабілізував Донбас, спричинивши загибель понад 4 700 цивільних осіб на кінець року, включно з 298 особами, що загинули 17 липня у збитому пасажирському літаку Малайзійських авіаліній. Крім того, від початку сутичок у квітні понад 10 000 цивільних отримали поранення. Загалом дії сепаратистів позбавили понад п'ять мільйонів мешканців Донбасу доступу до освіти, охорони здоров'я, житла, можливості заробляти на життя, забезпечення правопорядку, примусили понад один мільйон людей покинути регіон.

Серед інших проблем, про які повідомлялося протягом року, - жорстоке ставлення до осіб, що перебувають під вартою, зокрема побиття та заявлені випадки застосування тортур до затриманих та ув'язнених; суворі умови у в'язницях та слідчих ізоляторах; корумпована судова система; насильство щодо жінок і жорстоке поводження з дітьми; суспільна дискримінація і переслідування етнічних меншин; торгівля людьми; дискримінація хворих на ВІЛ/СНІД, що ставила під загрозу перспективу їхнього лікування; обмеження права працюючих на страйк; примусова праця.

Органам влади загалом не вдалося вжити належних заходів для судового переслідування чи покарання більшості офіційних осіб, які чинили зловживання, і це призвело до встановлення атмосфери безкарності. Однак загальна атмосфера покращилась після втечі Януковича з країни в лютому. Влада розпочала розслідування подій, пов'язаних з розстрілом на Майдані у лютому, та заворушень в Одесі у травні, але воно так і не закінчилось і станом на кінець року продовжувалося.

Підтримувані Росією сепаратисти контролювали частини Донбасу, заснували самопроголошені «народні республіки» на частинах Луганської та Донецької областей, чинили опір намаганням уряду повернути контроль над ними. Від початку антиурядових бойових дій в квітні сепаратисти застосовували важке озброєння та обстріли житлових районів; чинили беззаконні вбивства, викрадення людей, фізичне насилля, тортури та незаконне утримання; приймали в солдати неповнолітніх і займалися великомасштабними крадіжками вугілля, яке відправляли до Росії. Станом на кінець року конфлікт тривав.

Розділ 1. Повага до недоторканності особи, включно з захистом від такого:

а. Свавільне та незаконне позбавлення життя

Протягом перших двох місяців року надходили численні повідомлення про те, що влада Януковича та її агенти чинили свавільні та незаконні вбивства. На Донбасі підтримувані Росією сепаратисти коїли численні незаконні вбивства (див. Розділ 1.е.).

У Києві під час антиурядових протестів на Майдані було вбито понад 100 осіб, коли сили безпеки та спецпідрозділ міліції «Беркут» застосували насильство для придушення протестів, що тривали протягом місяців у центрі Києва. За даними Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні, у період з 1 грудня 2013 року по 20 лютого було вбито 121 особу, включаючи 101 протестувальника, вбитого представниками органів безпеки. Крім того, насильницької смертю під час заворушень загинули 17 співробітників органів

УКРАЇНА

внутрішніх справ, один кримський татарин і двоє прибічників уряду. Сотні інших було поранено внаслідок сутичок, з них деякого критично тяжко.

21 січня кілька чоловіків, котрі діяли за наказом колишнього міністра внутрішніх справ Віталія Захарченка, викрали з Олександрівської лікарні в Києві учасника протестів на Майдані й активіста Юрія Вербицького. Тіло Вербицького зі зв'язаними клейкою стрічкою руками й ногами було знайдено наступного дня в лісі поблизу Києва. Тимчасова парламентська комісія розслідувала смерть Вербицького і встановила, що він був катований, зв'язаний і залишений помирати від переохолодження в зимових умовах.

Було також кілька повідомлень про випадки смерті в ув'язненні внаслідок незаконних дій або недбалості з боку працівників міліції вже після приходу до влади нового уряду.

24 вересня 30-річний Юрій Кофман помер у мукачівському слідчому ізоляторі в Закарпатській області. За словами матері Кофмана, її син помер через побиття міліцією, яка намагалась вибити в нього зізнання для виступу в суді 26 вересня. Начальник Мукачівського управління міліції заперечував, що співробітники міліції допитували Кофмана, і стверджував, що причина смерті невідома. Місцева прокуратура відкрила кримінальну справу для розслідування смерті на основі звинувачень у жорстокому поводженні міліції щодо Кофмана. Станом на кінець року розслідування тривало.

б. Зникнення

Протягом перших двох місяців року надходили численні повідомлення про політично вмотивовані зникнення. На Донбасі неодноразово повідомляли про зникнення та викрадення в частинах Луганської та Донецької областей, що перебували під контролем підтримуваних Росією сепаратистів (див. Розділ 1.g.).

Одночасно з наростанням протестів на Майдані сили безпеки часто вдавались до насильства, викрадень та затримань. За даними правозахисної організації «Свромайдан SOS», незалежної групи з захисту прав людини, що не отримує зовнішнього фінансування, станом на серпень 29 осіб, пов'язаних з протестами на Майдані, залишалися зниклими безвісти.

22 січня було заявлено про зникнення активіста Дмитра Булатова. Лідер «Автомайдану», групи автомобілістів, які підтримували учасників протестів на Майдані, перед зникненням отримував погрози вбивства. Міліція заявила, що не має жодних даних про його арешт чи місцеперебування. 31 січня Булатова знайшли в селі на околицях Києва. Ві повідомив, що невідомі чоловіки, які розмовляли з російським акцентом, викрали і кували його. За словами Булатова, під час його перебування в неволі викрадачі розпинали його, пробивали йому руки, відрізали частину вуха.

в. Каткування та інші жорстокі, нелюдські або такі, що принижують людську гідність, види поводження чи покарання

Конституцією і законодавством заборонені каткування та інші жорстокі покарання. Зізнання та заяви, зроблені на адресу міліції під тиском особами, що утримуються під вартою, не можуть бути використані як докази в судовому розгляді. Однак надходили повідомлення про те, що міліція та співробітники інших правоохоронних органів

УКРАЇНА

виявляли жорстокість та іноді катували осіб, що перебували під вартою, для отримання зізнань.

На Донбасі, в самопроголошених так званих «Донецькій і Луганській народних республіках» сили сепаратистів чинили численні насильницькі дії заради утримання контролю. За інформацією міжнародних організацій та НУО, серед таких насильницьких дій були побиття, примусова праця, психологічні та фізичні тортури, прилюдне приниження та сексуальне насильство. Повідомлялося також про випадки, коли урядові та проурядові батальйони, задіяні у воєнних операціях на Донбасі, вдавалися до порушень прав людини (див. Розділ 1.g.).

Протягом перших восьми місяців року Генеральна прокуратура відкрила 8 236 кримінальних справ з розслідування заявлених випадків катування чи принизливого ставлення з боку міліції. З цієї кількості 1 424 випадки заявленого жорстокого поводження було передано владою до судів, включаючи 28 випадків, у яких було заявлено саме про катування чи принизливе ставлення, до яких були причетні 43 співробітники правоохоронних органів.

Станом на вересень Генеральна прокуратура порушила кримінальні справи щодо 1 236 інших працівників міліції, головним чином, у зв'язку з корупцією та зловживанням владою.

За даними Міністерства внутрішніх справ, протягом перших дев'яти місяців року одного співробітника міліції було засуджено за катування й нелюдське ставлення, розпочато кримінальний процес проти ще двох. Ще до 120 працівників було вжито дисциплінарних заходів.

29 квітня спостерігачі Комітету Ради Європи з запобігання катуванням (КЗК) оприлюднили звіт за результатами відвідування установ, керованих Міністерством внутрішніх справ, і до ізоляторів тимчасового утримання в Києві, Криму, Дніпропетровську, Одесі та Вінниці. КЗК зауважив певне зменшення рівня тяжкості й частоти випадків брутального поводження з особами, що перебувають під вартою. Разом з тим у звіті зазначалося, що численні особи, які утримуються під вартою Міністерством внутрішніх справ, заявляли, що персонал продовжує застосовувати до них жорстокість, включаючи удари руками й ногами, міліцейськими кийками. У деяких випадках заявлене брутальне поводження було настільки жорстоким, що може вважатися катуванням. У ряді випадків спостерігачі виявили медичні докази, що відповідали скаргам.

3 серпня в Одесі близько 100 осіб брали участь у акції протесту, яка обернулася насильством, під час концерту в нічному клубі Ібіца. Були поранені двоє протестувальників та один працівник міліції, міліція арештувала трьох активістів. На кадрах відеозйомки концерту видно, як працівники міліції застосовують надмірну жорстокість для розгону протестувальників. Влада звільнила п'ятьох працівників міліції за напад на учасників протесту. Місцева прокуратура почала розслідування за фактом зловживання владою з боку міліції. Станом на кінець року розслідування тривало.

Умови утримання у в'язницях і слідчих ізоляторах

УКРАЇНА

Умови утримання у в'язницях і слідчих ізоляторах залишалися поганими, не відповідали міжнародним стандартам, а іноді становили серйозну загрозу життю і здоров'ю ув'язнених. Проблеми поганих санітарних умов, жорстокого поводження, відсутності належного освітлення, харчування та медичної допомоги залишались невирішеними.

Фізичні умови: За інформацією Державної пенітенціарної служби (ДПтС), протягом перших дев'яти місяців року в 174 пенітенціарних установах перебувало 92 290 осіб. З них 1 909 засуджені на довічне ув'язнення, 18 347 утримувались у слідчих ізоляторах. Під вартою перебували приблизно 4 960 жінок і 496 неповнолітніх. Зазвичай чоловіки, жінки і неповнолітні утримувались у різних установах; однак були повідомлення про те, що в деяких установах досудового утримання неповнолітні перебували разом з дорослими. Станом на серпень адміністрації доповіли про 579 випадків смерті осіб, що утримувались під вартою, включно з 42 випадками самогубства. Більшість ув'язнених мали доступ до питної води.

Умови в слідчих ізоляторах та установах досудового утримання ДПтС були жорсткішими, ніж у в'язницях загального та посиленого режиму. У перших часто не було належних санітарних умов та медичних пунктів.

В опублікованому 29 квітня звіті КЗК про його візит у жовтні 2013 року спостерігачі зазначили, що виявили «певний привід для оптимізму» щодо поліпшень у виправних установах Дніпропетровської, Харківської та Вінницької областей, звідки надходили повідомлення про жорстоке поводження з боку міліції. Однак, у звіті зазначалося, що працівники в'язниць карали ув'язнених за те, що ті розмовляли зі спостерігачами КЗК. У звіті також було висловлено занепокоєння тим, що особи, які утримуються під вартою, не мали доступу до медичної допомоги та адвокатів.

Адміністрація: Влада вела облік ув'язнених осіб, але ці записи подекуди були неповними. Правозахисні групи повідомляли про випадки, коли влада конфіскувала паспорти ув'язнених і не повертала їх після звільнення цих осіб. Альтернативні види покарання, такі як штрафи або громадські роботи, застосовувались до деяких правопорушників, які скоїли ненасильницькі злочини. Омбудсмена з прав людини для в'язнів не було. Ув'язнені могли подавати скарги до Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, який здійснює моніторинг в'язниць. Протягом перших дев'яти місяців року офіс омбудсмена отримав від ув'язнених 1 752 скарги.

Найпоширенішими були скарги на жорстоке, нелюдське та таке, що принижує людську гідність, ставлення; прилюдне приниження, обмеження спілкування з членами сім'ї та родичами, відмова в праві на юридичну консультацію, а також відмова у праві подавати скарги на дії адміністрації. В'язні також скаржились на неналежну медичну допомогу та запобіжні заходи. Наприклад, в'язнів з заразною формою туберкульозу не було ізольовано від інших пацієнтів. Ув'язнені скаржились і на відсутність належного життєвого простору та погані санітарні умови.

Загалом в'язням дозволялося приймати відвідувачів та дотримуватись релігійних обрядів, проте ті, хто перебував у дисциплінарних камерах, не могли приймати відвідувачів. Правозахисні групи, що займаються правами ув'язнених, відзначали, що

УКРАЇНА

деяким родинам доводилось давати хабарі, щоб отримати дозвіл на відвідування у в'язниці, на яке вони мають право згідно закону.

Ув'язнені та затримані мають можливість подавати Уповноваженому Верховної Ради з прав людини скарги щодо умов утримання під вартою, але правозахисні організації зауважили, що керівництво в'язниць продовжувало піддавати цензурі або перешкоджати поданню скарг, карало й проявляло жорстокість до ув'язнених, які їх подавали. Правозахисні групи повідомляли про те, що правові норми не завжди гарантують конфіденційність скарг.

Незалежний моніторинг: Влада загалом дозволяла міжнародним та вітчизняним правозахисним групам, включно з КЗК, здійснювати незалежний моніторинг в'язниць і слідчих ізоляторів.

Поліпшення: У звіті КЗК від 29 квітня згадувалися незначні системні поліпшення в поведженні з ув'язненими порівняно з попередніми візитами. КЗК відзначив також помітне покращення ставлення до ув'язнених у виправній колонії №81 у Вінницькій області та систему безоплатної юридичної допомоги в області, яка сприяла боротьбі проти жорстокого поведження з ув'язненими з боку працівників правоохоронних органів.

г. Свавільний арешт або затримання

Конституція і законодавство забороняють свавільний арешт і затримання, але серйозні проблеми продовжували існувати.

Моніторингова місія ООН з прав людини (ММПЛ) та інші міжнародні групи повідомляли про численні випадки незаконного затримання на територіях Донбасу, що перебувають під контролем сепаратистів (див. Розділ 1.є.).

Роль міліції та органів державної безпеки

Міністерство внутрішніх справ відповідає за дотримання внутрішньої безпеки та порядку. Міністерство контролює міліцію та працівників інших правоохоронних органів. Служба безпеки України (СБУ) відповідає за всі сфери державної безпеки, невійськову розвідку та контррозвідку. Міністерство внутрішніх справ підпорядковане Кабінетові Міністрів, а СБУ – безпосередньо президентові. Державна фіскальна служба, створена у червні, здійснює повноваження щодо контролю за дотриманням законодавства через податкову міліцію і підпорядкована Кабінету Міністрів.

Органи цивільної влади здійснювали контроль за органами правопорядку і вживали заходів для розслідування й покарання за зловживання владою з боку правоохоронних органів. Протягом перших двох місяців року Міністерство внутрішніх справ, СБУ та інші правоохоронні органи часто діяли безкарно й жорстоко, придушуючи антиурядові демонстрації на Майдані, щоб зберегти повноваження Президента Януковича. За інформацією Уповноваженого ВРУ з прав людини, протягом кількох місяців після приходу до влади нового уряду кількість звинувачень у безкарності й зловживанні владою представниками правоохоронних органів зменшилась.

УКРАЇНА

Згідно закону, народні депутати мають повноваження провадити розслідування та громадські слухання щодо проблем правопорядку. Парламентський омбудсмен з прав людини також може ініціювати розслідування випадків зловживання владою з боку правоохоронних органів. У січні члени парламенту створили тимчасову комісію з розслідування масових убивств, насильства та інших проявів жорстокості щодо активістів на Майдані. Влада надіслала матеріали, зібрані в ході розслідування, до Генеральної прокуратури. Станом на кінець року розслідування тривало.

Державна автоінспекція також переслідувала активістів Автомайдану, особливо тих, хто організовував автомобільні протести на вулицях, прилеглих до резиденції президента. Представники ДАІ забирали автомобілі активістів, прихоили до них додому, вимагаючи пояснень їхніх дій.

Згідно п'ятого звіту ООН про моніторинг дотримання прав людини, оприлюдненого 29 серпня, Генеральною прокуратурою було порушено 84 кримінальні справи проти співробітників правоохоронних органів, які, за повідомленнями, чинили порушення прав людини щодо учасників протестів під час демонстрацій на Майдані в Києві. Серед проявів жорстокості були такі, як жорстокий розгін протестувальників наприкінці листопада 2013 року, вбивство учасників протестів 19-21 січня і розстріл снайперами 18-20 лютого. Влада передала в суд сім кримінальних справ проти 13 осіб, які, за повідомленнями, вчинили злочини проти учасників протестів.

Наприкінці року влада розслідувала ще 27 випадків зловживання владою з боку сімох співробітників правоохоронних органів проти активістів Автомайдану. На п'ятьох співробітників державної автоінспекції було накладено дисциплінарні стягнення за жорстокі дії щодо активістів.

У звіті ООН від 29 серпня було також зазначено, що станом на серпень Міністерством внутрішніх справ і Прокуратурою було розслідувано 445 справ про протизаконні дії щодо учасників демонстрацій у період з листопада 2013 року по 1 серпня. Станом на серпень 66 справ було закрито, 265 об'єднано з іншими справами, а 84 залишались незакінченими. За результатами розслідувань, щодо 76 посадових осіб і співробітників правоохоронних органів, а також двох цивільних осіб мало бути проведено досудове кримінальне розслідування.

Уряд забезпечував підготовку персоналу правоохоронних структур щодо того, як стримувати неправомірні дії, а НУО проводили навчання з дотримання прав людини. У вересні ЄС направив до країни групу з 57 інструкторів у рамках місії з допомоги у реформуванні правоохоронних органів. Деякі регіональні реформи відбулися. Так наприклад, у Хмельницькому влада розформувала відділ автодорожньої міліції і об'єднала її зі звичайною міліцією, аби збільшити кількість та ефективність патрульних.

Загалом правоохоронці попереджували чи реагували на випадки громадського насильства. Однак у інших випадках вони самі застосовували надмірну силу для розгону протестів, а іноді не захищали мирних демонстрантів від переслідування чи проявів насильства. Наприклад, 2 травня міліція не втрутилась у сутичку між проросійськими та проукраїнськими учасниками протесту в Одесі, що призвело до загибелі 48 людей (див. Розділ 2.в.).

УКРАЇНА

Процедури арешту та поводження з затриманими

За законом, влада має право затримувати підозрюваного на три доби без ордеру на арешт, після чого суддею повинен бути виданий ордер на продовження утримання.

Прокурори повинні доправити затриманих до суду протягом 72 годин, а досудове затримання повинно тривати не більше шести місяців у випадку незначних злочинів і не більше 12 місяців для серйозних злочинів. Згідно закону, громадяни мають право оскаржити арешт у суді або звернувшись до прокурора. Влада повинна відразу поінформувати затриманих про їхні права і негайно повідомити членів родини про арешт. Часто міліція не дотримувалась цих процедур.

За законом, держава повинна надати адвокатів підсудним, які не мають коштів на покриття витрат, пов'язаних із захистом їхніх інтересів у суді. Проте не завжди ця вимога виконувалась через брак адвокатів або через те, що адвокати, посилаючись на низьку оплату державою їхніх послуг, відмовлялись захищати малозабезпечених клієнтів. За даними Міністерства юстиції, за перші дев'ять місяців року центри безплатної юридичної допомоги по всій країні видали 51 695 доручень юристам на надання безплатної юридичної допомоги. Однак близько 70 відсотків населення не усвідомлювали, що мають право на безоплатну юридичну допомогу.

Законом передбачена можливість звільнення під заставу, але численні підсудні не змогли сплатити призначену суму. Іноді суди накладали обмеження в пересуванні як альтернативу досудовому утриманню під вартою. Згідно з Кримінально-процесуальним кодексом, органи прокуратури не можуть застосовувати заходи обмеження свободи пересування особи, що очікує суду, без постанови суду. Органи прокуратури повинні довести, що пропонуваній ними запобіжний захід є мінімальним здатним забезпечити присутність підозрюваних на майбутніх судових слуханнях і не заважатиме провадженню кримінального судочинства.

Свавільний арешт: Протягом перших двох місяців року влада здійснювала свавільні арешти учасників протесту на Майдані в Києві та інших містах за сфабрикованими звинуваченнями, з незначним документальним підтвердженням або й без нього. Згодом влада відпустила всіх тих заарештованих.

20 січня влада ув'язнила студента Олександра Шкрабака на один місяць начебто за участь у масових протестах на Майдані. За повідомленнями свідків, група чоловіків побила Шкрабака, перш ніж міліція забрала його до відділку. 23 січня міліція арештувала й ув'язнила Рудольфа Абрамяна на два місяці. Його дружина повідомила, що Абрамян, водій таксі, всього лише віз пасажирів до центру поблизу Майдану, коли міліція його затримала.

Протягом кількох місяців після того, як Янукович утік з країни, продовжували надходити повідомлення про несанкціоновані арешти вже за нової влади. Іноді міліція не вела облік або не реєструвала затриманих підозрюваних, а суди нерідко подовжували термін утримання, щоб дати міліції більше часу на отримання зізнань.

УКРАЇНА

Досудове утримання: За даними Міністерства внутрішніх справ, завдяки запровадженню Кримінально-процесуального кодексу 2012 року, зменшилась кількість осіб, утримуваних у слідчих ізоляторах. Станом на вересень Міністерством внутрішніх справ було розпочато кримінальні процеси проти близько 98 800 осіб. З них у слідчих ізоляторах перебували 10 000 осіб порівняно з 18 100 у 2013 та 32 000 у 2012 роках.

Утримання шукачів притулку, які отримали відмову: Влада часто затримувала шукачів притулку на тривалі терміни без рішення суду. Також вона регулярно затримувала шукачів притулку до їх депортації (див. Розділ 2.г.).

д. Відмова в забезпеченні справедливого публічного судового процесу

Попри те, що Конституція гарантує незалежну судову систему, суди й надалі залишались об'єктом політичного тиску та корупції, були неефективними. Рівень довіри до судової системи залишався низьким.

У квітні Парламент ухвалив закон, спрямований на відновлення довіри суспільства до судової системи. Законом про відновлення довіри до судової влади встановлені засади проведення перевірок винесених рішень та кваліфікаційних даних усіх суддів. Місцеве відділення Гельсінської спілки з прав людини зазначило, що цей закон підриває принцип презумпції невинуватості. Однак після перевірки 80 відсотків суддів залишалися на посаді.

Новим законом про судову систему також було створено тимчасову комісію з розслідування скарг на суддів. Станом на грудень громадяни подали 541 скаргу, з яких було розслідувано 82 випадки. 24 вересня комісія винесла свої перші рішення, визнавши шістьох суддів такими, що порушили присягу.

Судді продовжували скаржитись на погіршення ситуації з розподілом влади між виконавчою та судовою гілками влади. Деякі судді стверджували, що на них чинили тиск високопоставлені політики, вимагаючи винесення рішення на свою користь, незважаючи на обставини справ. На право справедливого суду впливали й інші чинники, такі як довготривалі судові розгляди, особливо в адміністративних судах; недостатнє фінансування і відсутність у судів можливості забезпечити виконання своїх постанов. За даними уповноваженого ВРУ з прав людини, влада повністю виконувала лише 40 відсотків винесених судами рішень.

Процедури судового розгляду

Системи суду присяжних не існує. Рішення у більшості справ приймаються суддею одноосібно, хоча у слуханнях щодо звинувачень, які передбачають максимальне покарання у вигляді довічного ув'язнення, беруть участь двоє суддів та троє народних засідателів, які мають певну юридичну підготовку.

Закон виходить з припущення, що підсудні не винні і не можуть бути примушені до надання свідчень чи зізнань, хоча високий відсоток звинувачувальних присудів ставить під сумнів правову презумпцію невинуватості. Вони мають право бути негайно й детально поінформованими, з поясненнями за необхідності, щодо висунутих проти них звинувачень; право на публічний судовий розгляд справи без надмірних затримок; на

УКРАЇНА

конфіденційне спілкування з адвокатом на власний вибір (або з адвокатом, наданим за державні кошти); на достатній час та умови для підготовки захисту. Підсудні також мають право на доступ до доказів, які є в розпорядженні державного обвинувача, на очну ставку зі свідками, що виступають проти них, і на представлення власних свідків та доказів, та право на апеляцію. Апеляційні суди не можуть скасовувати обвинувальні вироки або вимагати нових слухань на підставі відсутніх документів, так само як не можуть вони і примушувати підсудних підписувати копії відсутніх документів.

Судовий розгляд є відкритим для громадськості, але деякі судді забороняли представникам засобів масової інформації спостерігати за перебігом розгляду справи. Хоча судовий розгляд повинен починатись не пізніше ніж через три тижні після висунення обвинувачень, обвинувачі рідко виконували цю вимогу закону. Правозахисні групи повідомляли, що час від часу правоохоронці стежили за зустрічами між адвокатами та їхніми клієнтами.

У жовтні набув чинності закон, який значною мірою реформує Генеральну прокуратуру (ГП). Цей закон позбавляє ГП слідчих повноважень і обмежує функції Генерального прокурора до представлення держави в суді. Законом також обмежуються повноваження Генерального прокурора на арешт і утримання осіб. Раніше ГП могла розпочинати слідство з власної ініціативи та без нагляду, що використовувалось як інструмент політичного тиску і було джерелом корупції.

Крім того, законом утворюється Рада громадських обвинувачів та Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія, які повинні забезпечити незалежний нагляд за ГП. Рада надає рекомендації щодо призначення й звільнення з посади прокурорів, а комісія здійснює відбір кандидатів на посади, спостерігає за переведеннями і розслідує порушення при веденні слідства. Новий закон також вимагає надання письмових вказівок і впроваджує процес екзаменування нових прокурорів.

Політичні в'язні та затримані

Протягом перших двох місяців року органи влади затримали ряд осіб з політичних причин. Після втечі Януковича в лютому більше не надходило повідомлень про вибіркоче обвинувачення владою та утримування під вартою опозиційних політиків та громадських активістів.

Під час антиурядових протестів на Майдані в Києві у січні та лютому міліція свавільно затримувала сотні протестувальників, переважно з політичних мотивів. Затримані повідомляли, що часто навіть не знали, за що міліція їх затримала, а міліція нерідко не оформляла арешти документально. Після втечі Януковича з країни учасників протестів було звільнено.

22 лютого парламент проголосував за звільнення колишнього прем'єр-міністра Юлії Тимошенко з ув'язнення. У 2011 році суди визнали її винною у зловживанні владою та нецільовому використанні державних коштів, засудивши на сім років ув'язнення з зобов'язанням повернути державі 1,5 мільярди гривень (190 мільйонів доларів США за тодішнім курсом обміну). Вітчизняні та міжнародні правові експерти вважали арешт, досудове утримання й суд у справі Тимошенко політично вмотивованими.

УКРАЇНА

Цивільне судочинство та засоби правового захисту

Конституція і законодавство передбачають право громадян шукати в суді відшкодування за будь-які рішення, дії чи бездіяльність з боку національних та місцевих посадових осіб, що порушують їхні права людини. Але неефективна й корумпована судова система обмежувала користування правом на відшкодування. Громадяни також можуть подати колективне оскарження законодавчого акту, якщо, на їхню думку, він може порушувати основні права і свободи. Громадяни можуть звертатись до парламентського омбудсмена з прав людини в будь-який час і до Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) після вичерпання всіх засобів правового захисту в країні.

Рішення регіонального суду з прав людини

Відповідно до положень Європейської конвенції з прав людини, громадяни можуть звертатися до ЄСПЛ про відшкодування заявлених порушень прав людини державою. Протягом перших семи місяців суд отримав 10 677 заяв і виніс 764 вердикти проти країни. Більшість присудів стосувалося порушень права на справедливий судовий розгляд, нелюдського або такого, що принижує гідність, ставлення.

Незалежні спостерігачі відзначали, що попри те, що уряд іноді сплачував компенсацію за збитки, визначену ЄСПЛ, він все ж таки не зміг запровадити реформи, покликані викоринити першопричини численних справ, переданих до суду, чи виділити достатньо коштів для сплати всіх штрафів.

е. Свавільне втручання у приватне і сімейне життя, порушення недоторканності житла чи таємниці листування

Конституція забороняє такі дії, але надходили повідомлення про те, що влада загалом не зважала на цю заборону.

За законом, СБУ не має права вести спостереження чи проводити обшуки без виданого судом ордеру. В екстрених ситуаціях влада може віддати наказ про проведення обшуку без попереднього судового дозволу, але повинна звернутись до суду за схваленням одразу після початку розслідування.

Громадяни мають право на ознайомлення з будь-яким досьє на них, яким володіє СБУ, і право на відшкодування збитків, заподіяних у результаті розслідування. Загалом влада не поважала ці права через відсутність виконавчого законодавства, і багато хто з громадян не знали про свої права і не розуміли, що влада втрутилась у їхнє приватне життя.

У січні набули чинності поправки до закону про захист персональних даних, якими відповідальність за нагляд за виконанням закону було покладено на Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради з прав людини. У травні Парламент вніс поправки до закону, надавши омбудсмену відповідні юридичні повноваження.

Протягом року Департамент з питань захисту персональних даних у Секретаріаті Уповноваженого Верховної Ради з прав людини провів перевірки 37 установ, що зберігають персональні дані, і вказав на порушення, які слід усунути. Групи

УКРАЇНА

громадянського суспільства наголошували, що, незважаючи на внесені зміни, у держави немає досвіду й ресурсів для забезпечення захисту персональних даних. Вони стверджували, що закон порушує право на таємницю приватного життя, дозволяючи розповсюдження великої кількості конфіденційної приватної інформації серед численних державних організацій без ужиття належних заходів для захисту недоторканності даних.

є. Застосування надмірної сили та інші порушення у внутрішніх конфліктах

Станом на кінець року збройний конфлікт на територіях Донбасу, контрольованих підтримуваними Росією сепаратистами, продовжувався, незважаючи на те, що 5 вересня в Мінську офіційні представники Росії, України та двоє лідерів сепаратистів підписали угоду про припинення вогню.

Міжнародні організації та НУО, в тому числі Amnesty International (AI), Human Rights Watch (HRW) та Верховний комісар ООН з прав людини періодично оприлюднювали звіти про порушення прав людини на Донбасі сепаратистами та урядовими силами. Крім того, Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) розгорнула спеціальну моніторингову місію в складі 358 осіб, яка випускала щоденні звіти про ситуацію та становище в більшості великих міст.

Згідно ММПЛ ООН, внаслідок бойових дій і насильства на Донбасі понад п'ять мільйонів мешканців було позбавлено основних прав людини на освіту, охорону здоров'я та житло і можливості заробляти на життя. 24 грудня ММПЛ повідомила, що від початку бойових дій у середині квітня в конфлікті щонайменше 4 771 цивільна особа загинула і 10 360 було поранено. До цього числа увійшли і 298 пасажирів та екіпаж, що перебували на борту літака рейсу МН17, збитого в липні над Донбасом (див. Розділ 1.є). Інші порушення, пов'язані з конфліктом). Ці цифри, однак, не відображають кількості, убитих чи поранених росіян та інших іноземних бойовиків, які співпрацювали з сепаратистами. Крім того, понад 1,2 мільйона мешканців полишили контрольовані сепаратистами території Донецької та Луганської областей; з них, за приблизними оцінками, 593 000 покинули країну. Більшість із тих, хто виїхав, направились до Росії; решта переїхали до інших частин країни.

27 серпня Олександр Захарченко, самопроголошений лідер так званої «Донецької Народної Республіки», заявив на російському державному телебаченні, що разом з озброєними повстанцями воюють від 3 000 до 4 000 громадян Росії. До цього числа входять колишні або чинні російські військовослужбовці, які, за його словами, перебувають «у відпустці» з місця служби. Російська влада підтримувала заколотників і направляла на Донбас численні колони вантажівок з поставками без дозволу українського уряду і без перевірки міжнародними агентствами з надання допомоги. Міжнародні групи спостерігачів на Донбасі відзначали майже безперервний потік озброєних людей, зброї та матеріальних засобів, що рухався з Росії до контрольованих сепаратистами територій України.

У звіті, оприлюдненому 8 жовтня, Організація Об'єднаних Націй заявила, що протягом періоду з 18 серпня по 16 вересня «продовжувалося порушення міжнародного гуманітарного права, включаючи принципи воєнної необхідності, розмежування,

УКРАЇНА

пропорційності та вживання запобіжних заходів, з боку озброєних угруповань та деяких підрозділів і добровольчих батальйонів, підконтрольних українським Збройним силам». Крім того, «озброєні групи продовжують тероризувати населення районів, що перебувають під їхнім контролем, вдаючись до вбивств, викрадення людей, тортур, жорстокого поводження та інших серйозних порушень прав людини, включно з руйнуванням помешкань і захопленням власності».

В одному з подальших звітів, що був оприлюднений 15 грудня, ММПЛ заявила, що має місце «майже тотальне порушення закону й порядку» в захоплених сепаратистами районах і, що ситуація з правами людини «жахлива». У звіті зазначалося, що важке озброєння й іноземні бойовики, в тому числі з Росії, ще більше розпалюють кризу. У звіті ММПЛ, опублікованому 20 листопада, повідомлялося також про застосування касетних боєприпасів в населених пунктах і висловлювалось занепокоєння їх впливом на райони проживання цивільного населення. Звіт закликав до негайного й ретельного розслідування всіх заявлених випадків недотримання й порушення міжнародного права у сфері прав людини та порушень міжнародного гуманітарного права.

Убивства: Від засобів масової інформації та міжнародних спостерігачів надходили численні повідомлення про випадки свавільних і незаконних убивств та про «масові поховання» на Донбасі. Беззаконня й повне руйнування громадянських інституцій та органів самоуправління породили атмосферу страху і заляканості серед цивільного населення, що опинилося в центрі бойових дій. Серед жертв – проурядові активісти й бійці, державні військовослужбовці, члени добровольчих батальйонів, колишні представники місцевих органів влади, особи, підозрювані у шпигунстві, та інші особи, захоплені патрулями сепаратистів.

9 липня сепаратисти викрали й убили чотирьох прихожан протестантської церкви у Слов'янську, серед яких були двоє синів пастора. Сепаратисти викрали прихожан після церковної служби, вкрали їхні автомобілі й перевезли людей до відділку міліції, де їх катували й стратили наступного дня. Сепаратисти поховали їх таємно в братській могилі з 10 іншими тілами.

Ігор «Стрелков» Гіркін, колишній офіцер російської військової розвідки, який командував силами сепаратистів у Слов'янську до липня, як стверджують, брав участь у незаконних убивствах. Повідомляється, що в одному випадку Гіркін наказав убити Олексія Пічка, якого сепаратисти звинуватили в крадіжці двох сорочок і штанів.

20 жовтня АІ оприлюднила звіт про своє розслідування заяв про випадки вчинення незаконної страти та інші навмисні убивства в кількох містах Донбасу. Спираючись на розповіді учасників та свідків, автори звіту зазначили, що хоч немає сумніву в тому, що обидві сторони несуть відповідальність за такі вбивства, складно визначили масштаби порушень.

Деякі активісти й міжнародні організації зауважили, що уряд вживав заходів для розслідування таких порушень, але на більше його ресурсів не вистачило. Разом з тим вони відзначали, що самопроголошені сепаратистські власті на Донбасі на той час не робили спроб розслідувати заявлені порушення.

УКРАЇНА

Також обидві сторони звинувачували одна одну в безладних обстрілах населених пунктів з застосуванням некерованих ракет «Град» та касетних бомб. ММППЛ ООН і HRW у своїх звітах, опублікованих 20 жовтня і 8 жовтня відповідно, заявляли, що понад 50 осіб загинуло, десятки інших було поранено під час обстрілів районів міста Донецька та прилеглих сіл. Уряд заперечив застосування своїми силами касетних боєприпасів.

Внаслідок обстрілів у зоні конфлікту загинуло кілька журналістів, наприклад, Ігор Корнелюк та Антон Волошин, які працювали на російському державному телебаченні, та один співробітник Міжнародного Червоного Хреста. 20 серпня два артилерійські снаряди влучили у в'язницю в Макіївці Донецької області, вбивши двох ув'язнених і поранивши шістьох. 5 листопада міни та артилерійські снаряди влучили у спортивний майданчик школи в Донецьку, вбивши двох дітей і поранивши чотирьох.

Викрадення людей: Сепаратисти, урядові сили, проурядові цивільні батальйони та кримінальні елементи займалися викраденнями людей. У звіті ММППЛ від 8 жовтня зазначалося, що до підписання угоди про припинення вогню 5 вересня СБУ отримувала щодня до 50 повідомлень про зникнення або викрадення людей. Одне за положень Мінського протоколу від 5 вересня закликала до «негайного звільнення обома сторонами всіх заручників і незаконно утримуваних осіб». На той час сепаратисти утримували в так званій «Донецькій Народній Республіці» приблизно 1 000 осіб. За даними Міністерства внутрішніх справ, станом на кінець грудня сепаратисти утримували під вартою близько 400 затриманих.

У травні сепаратисти викрали дві групи, що склалися кожна з чотирьох міжнародних спостерігачів та місцевих співробітників, відряджених до спеціальної моніторингової місії ОБСЄ. Сепаратисти утримували одну групу з чотирьох чоловік у місті Донецьку, другу – у Слов'янську. Одну групу відпустили через тиждень, а другу тримали більше місяця, поки сепаратисти вели переговори з ОБСЄ про їх звільнення. Високопоставлений представник ОБСЄ у Відні засудив викрадення людей, охарактеризувавши його як «підриг міжнародних зусиль заради деескалації кризи на Донбасі». 26 листопада спостерігачі ОБСЄ потрапили під вогонь реактивної гранати та протизенітної гармати, як вважалося, з території сепаратистів. Крім того, сепаратисти обстрілювали зі зброї безпілотні літальні апарати ОБСЄ і застосовували засоби радіоелектронної боротьби, аби пошкодити та засліпити їх.

18 червня сепаратистами в Луганську було викрадено пілота Збройних сил Надію Савченко, яка була у відпустці і допомагала тренувати добровольчий батальйон. Після допиту, запис якого сепаратисти виклали в інтернет, її було таємно вивезено з країни до Росії. Після цього вона з'явилась у Москві, де влада звинуватила її у співучасті в убивстві двох російських тележурналістів шляхом надання координат для мінометних атак на позиції сепаратистів. 27 серпня влада перевела її до сумнозвісного інституту імені Сербського, відомого застосуванням каральної психіатрії проти політичних в'язнів. 27 жовтня влада вдруге відклала судові слухання її справи і подовжила термін утримання під вартою до 2015 року.

8 вересня АІ оприлюднила звіт з критикою в бік проурядового батальйону «Айдар», що діяв на півночі Луганської області. Цей батальйон був однією з 30 добровольчих груп,

УКРАЇНА

які допомагали урядовим силам безпеки повертати утримувані сепаратистами території. У звіті було зазначено, що «Айдар» «став відомим у тих краях своїми жорстокими репресіями, грабунками, побиттям та вимаганнями». АІ критикувала «Айдар» та інші добровольчі батальйони за те, що вони фактично не підкорялись командуванню та контролю з боку влади. За інформацією військової прокуратури, влада порушила кримінальне провадження проти двох бійців «Айдара» за свавільне утримання під вартою цивільної особи. Влада розпустила ще один проурядовий батальйон «Шахтарськ» на підставі звинувачень його в порушеннях прав людини.

Фізичне насильство, покарання та катування: За повідомленнями, сили сепаратистів застосовували насильство й катування до цивільного населення, а також до проурядових активістів і військовослужбовців, яких тримали в місцях утримання під вартою, які свідки та вцілілі характеризують як «концентраційні табори». Серед проявів насильства, про які повідомлялося, були побиття, примусова праця, психологічні та фізичні тортури й сексуальне насильство. Надходили повідомлення і про те, що сепаратисти використовували цивільних та засуджених злочинців з місцевих в'язниць як живі щити, замикаючи їх у захоплених бойовиками будівлях, таким чином стримуючи урядові сили, що намагалися захопити ці споруди.

7 серпня озброєні люди викрали в Донецьку Дмитра Потехіна, званого громадянського активіста й блогера, за підозрою, що він з Києва. На голову йому надягли мішок і доставили в покинутий готель, допитали його і потім перевезли до імпровізованої камери в підвалі колишнього арт-центру. Його утримували протягом 48 днів, примушували працювати, залякували і принижували. В опублікованій *Financial Times* розповіді про своє перебування в неволі «Як я вижив у донецьких застінках» Потехін написав, що був одним з сотень в'язнів, утримуваних у таких «ізоляторах».

24 серпня сепаратисти затримали в Донецьку Ірину Довгань, звинувачуючи її у шпигунстві. Уродженка Донеччини визнала, що збирала пожертви для урядових сил, але заперечувала те, що є шпигункою. Довгань розповіла, що сепаратисти віддали її в руки найманців, які, на її думку, були з Північної Осетії в Росії; вони її катували й залякували груповим згвалтуванням. Викрадачі загорнули її в український прапор і примусили стояти на одному з донецьких перехресть із табличкою, на якій було написано, що вона шпигунка. Перехожі паплюжили її, били по обличчю, плювали на неї, били ногами; пізніше у пресі й соціальних мережах були розміщені фотографії знущань над нею. Ірину Довгань відпустили 28 серпня після того, як двоє іноземних журналістів заступилися за неї перед заколотниками.

Сепаратистські сили піддавали заручників образам, принижували їхню людську гідність. У серпні сепаратисти під дулами зброї провели полонених зі зв'язаними руками, серед яких були поранені, маршем по вулицях Донецька, а натовп нападав та знущався над ними. Крім того, сепаратисти проводили свавільні «суди» без застосування належних правових процедур щодо осіб, підозрюваних у злочинах, і результатом були фізичні покарання. У листопаді сепаратисти в Алчевську, Луганської області провели широко розпропагований показовий «суд» над двома особами, звинуваченими у згвалтуванні. Сепаратисти дозволили присутнім визначити вирoki обвинуваченим підняттям рук; одного з них було засуджено до смертної кари.

УКРАЇНА

Діти-солдати: Надходили повідомлення про використання сепаратистами та іноземними бойовиками дітей віком 14 років у ролі наводчиків та бійців. 1 жовтня російське інформагентство ИТАР-ТАСС повідомило, що Олександр Захарченко, самопроголошений «прем'єр-міністр» Донецька, заявив про те, що в його збройному підрозділі «Оплот» є 14-річні бійці. Він також сказав, що під час боїв з урядовими військами за курган Савур-Могила 15-річні діти служили наводчиками.

23 жовтня у пості на веб-сайті донецьких сепаратистів було показано відео-інтерв'ю з двома хлопцями віком 16 і 17 років під заголовком «Шістнадцятирічні юнаки записуються до війська, щоб воювати за Новоросію». Хлопці, одягнені в камуфляж, казали, що готові йти добровольцями. У відео-пості представник сепаратистів Павло Савкун вихваляв хлопців як героїв і стверджував, що неповнолітніх спочатку направляють до тренувальних центрів для проходження курсів бойової підготовки та ведення війни. «В загоні повстанця Мотороли є багато молодих, в тому числі 17- і 18-річних», - стверджував Савкун у відео, - «Вони йдуть вільно. Честь їм і хвала».

Інші злочини, пов'язані з конфліктом: 17 липня літак рейсу МН17 Малайзійських авіаліній, що прямував в Амстердама до Куала-Лумпура, впав на підконтрольну бойовикам територію Донецької області, неподалік російського кордону. Всі 298 пасажирів і членів екіпажу, що перебували на борту, загинули. 9 вересня Управління безпеки Нідерландів у попередньому звіті заявило, що літак розпався на частини внаслідок «удару великої кількості фрагментів, що вказує на те, що імовірно він був збитий пострілом з землі». За оцінками аналітиків розвідувальних служб західних країн, літак було збито ракетою класу земля-повітря 9К37 «Бук», запущеною з контрольованої сепаратистами території в Донецькій області. Сепаратисти заперечували наявність у них таких ракет, а російські офіційні особи заперечили надання бойовикам військової техніки. Однак раніше сепаратисти заявляли, що мають ракети 9К37 «Бук» і пускові установки для них. Під час авіакатастрофи сепаратисти оголосили, що збили український транспортний літак АН-26, але зреклися своїх слів, коли стало очевидно, що збито цивільний лайнер. Станом на кінець року розслідування тривало.

2 листопада самопроголошені «Донецька та Луганська народні республіки» влаштували неправомочні «президентські» вибори та вибори до «законодавчих органів», в результаті яких Олександра Захарченка було обрано очільником так званої «Донецької Народної Республіки», а Ігоря Плотницького – очільником так званої «Луганської Народної Республіки».

Ці вибори суперечили Мінському протоколу від 5 вересня, були незаконними згідно законодавства України і проводилися без залучення неупереджених спостерігачів. Сепаратисти дозволили брати участь у голосуванні через інтернет і звичайною поштою. Було відкрито відносно небагато виборчих пунктів, багато хто з виборців не могли або не хотіли вкидати бюлетені, а дехто вкидав по кілька бюлетенів. На виборчих дільницях були присутні озброєні сепаратисти, часто стоячи поряд з урнами для голосування. Сепаратисти заохочували до участі в виборах, пропонуючи продовольчі картки та пільгові харчові продукти. Право голосу мали і бойовики з Росії.

Розділ 2. Дотримання громадянських свобод, у тому числі таких:

УКРАЇНА

а. Свобода слова та преси

Конституція і законодавство гарантують свободу слова та преси, але влада не завжди поважала ці гарантії.

Протягом перших двох місяців року уряд Януковича вживав заходів для обмеження свободи слова та преси. 16 січня правляча партія Регіонів проштовхнула через парламент серію драконівських законів, що передбачали жорсткі санкції, включно з кількома, що обмежували свободу слова і засобів масової інформації, з метою ліквідації інакомислення та придушення антиурядових протестів. Через два тижні ці «закони чорного четверга» було скасовано. Протягом решти року влада загалом поважала свободу слова й преси. Попри це деякі прояви обмежувальної практики продовжувалися, включаючи самоцензуру, виплати так званої «джинси» журналістам за позитивні репортажі в новинах, а також тенденційне висвітлення новин власниками ЗМІ, що мали тісні зв'язки з новою владою, або тими, хто підтримував опозиційні політичні партії.

На Донбасі сепаратисти придушували свободу слова й преси шляхом переслідування, залякування, викрадень та нападів на журналістів та різні інформаційні агентства. Українські правозахисні НУО та групи з захисту діяльності ЗМІ, такі як Правозахисний центр «Поступ» та Інститут масової інформації (ІМІ), фіксували сотні випадків нападів на журналістів на контрольованих сепаратистами територіях Луганської та Донецької областей (див. Розділ 1.є.).

Свобода слова: Протягом більшої частини року громадяни на переважній більшості території країни могли критикувати новий уряд прилюдно й приватно, обговорювати питання суспільної ваги без страху репресій. Свобода слова була обмежена протягом перших двох місяців року, за часу правління уряду Януковича, і на територіях країни, непідконтрольних уряду.

У звіті від 16 травня ММПЛ ООН задокументувала ряд порушень свободи висловлювань в Харкові, Сумах, Одесі та Донецьку в період з 2 квітня по 6 травня. Серед них було захоплення місцевих телестанцій та агентств друкованих ЗМІ проросійськими сепаратистами на Донбасі, напади проурядових і просепаратистських активістів на власників ЗМІ та журналістів, а також дії перехідного уряду, спрямовані на регулювання діяльності журналістів, зокрема зарубіжних ЗМІ, в країні.

17 і 28 квітня в Луганській та Донецькій областях сепаратисти захопили телевізійні вежі, які здійснювали мовлення для Слов'янська, Донецька та інших міст Донбасу. Вони відключили всі українські канали і встановили спеціальне обладнання для приймання та передавання російських цифрових програм. Деякі райони Донбасу втратили доступ до українських телевізійних каналів.

25 квітня органи влади депортували з країни російських журналіста й оператора на тій підставі, що їхня робота завдавала шкоди «безпеці й територіальній цілісності країни».

Свобода преси: Незалежні засоби інформації та інтернет-сайти новин активно працювали і висловлювали широкий діапазон думок. Разом з тим, як незалежні, так і

УКРАЇНА

державні засоби масової інформації вдавалися до самоцензури, висвітлюючи події, які могли викликати критику політичних союзників.

27 жовтня Бюро з демократичних інститутів і прав людини Організації з безпеки й співробітництва (ОБСЄ/БДПЛ) у своїй заяві щодо дострокових парламентських виборів зазначило, що атмосфера діяльності ЗМІ під час кампанії характеризувалася недостатньо незалежним викладом новин через відсутність автономії від політичних і корпоративних інтересів.

Наталія Лигачова, критик і засновниця української групи захисту діяльності ЗМІ «Телекритика», стверджувала, що ЗМІ, політики й власники бізнесу змінились не в тій мірі, в якій цього чекає суспільство, зважаючи на жертви, принесені тисячами людей під час протестів Євромайдану, що тривали місяцями. «Медіа діють за старими сценаріями: незбалансовано подають інформацію, допомагають власникам ЗМІ піаритись, підмінюють якісні журналістські розслідування необгрунтованими звинуваченнями», - писала вона.

Насильство та переслідування: За даними ІМІ, групи захисту діяльності ЗМІ, протягом перших 11 місяців року стався 281 напад на журналістів і сім убивств. Найбільша кількість нападів трапилась у січні, з них 82 випадки пов'язані зі спробами уряду придушити масові протести на Майдані у Києві. Протягом місяців, що слідували після зміни уряду, більшість випадків насильства та переслідування журналістів (88 випадків) трапились у контрольованих сепаратистами районах Донбасу в період з травня по вересень.

19 лютого одягнена в маски група ймовірно «тітушок» (озброєних бандитів, найнятих урядом) з битками та іншою зброєю напала на журналіста В'ячеслава Веремія та спеціаліста з інформаційних технологій Олексія Лимаренка, коли їхнє таксі зупинилось біля Майдану Незалежності. Обоє працювали в місцевій газеті «Вести». Пізніше Веремій помер від вогнепальної рани в груді.

2 червня підтримувані Росією сепаратисти в Донецьку затримали журналістів Олександра Брижа і Леоніда Лапу, погрожували їм насильством, якщо вони не змінять редакційну політику своєї газети в бік більш позитивного висвітлення заколоту. 13 червня представник ОБСЄ зі свободи засобів масової інформації у своїй заяві закликав заколотників припинити переслідування журналістів. Сепаратисти випустили журналістів неушкодженими, але згодом Бриж і Лапа призупинили видавництво своїх газет «Донбас» і «Вечірній Донецьк».

На Донбасі повідомлялось про загибель кількох журналістів у перестрілці між урядовими силами та підтримуваними Росією сепаратистами. 17 червня Ігор Корнелюк, журналіст російського державного телеканалу ВГТРК, помер від ран, отриманих під час мінометного обстрілу поблизу села Металіст Луганської області. Його звукоінженер Антон Волошин також загинув під час обстрілу (див. Розділ 1.є).

У листопаді Міністерство внутрішніх справ оголосило про завершення розслідування побиття журналістки і громадської активістки Тетяни Чорновол у грудні 2013 року. Троє підозрюваних очікували суду, а ще троє залишалось на волі (з них принаймні один був у

УКРАЇНА

Росії). За твердженням міністерства, колишній Президент Янукович замовив цей напад, в ході якого група чоловіків витіснила автомобіль Чорновол з дороги під Києвом через кілька годин після того, як вона опублікувала на новинному веб-сайті фотографії розкішної резиденції Віталія Захарченка, тодішнього очільника Міністерства внутрішніх справ. Вона намагалась утекти пішки, але була спіймана, побита й залишена помирати.

Цензура або обмеження змісту: На відміну від попередніх років, не було грубих спроб з боку влади піддавати цензурі або спрямовувати зміст публікацій ЗМІ. Разом з тим, органи, що прийшли до влади при новому уряді, вживали заходи для регулювання і подекуди піддавали цензурі ЗМІ, які вважали загрозою національній безпеці.

Протягом перших 11 місяців року ІМІ, громадська організація з захисту діяльності ЗМІ, задокументувала 120 випадків цензури і ще 137 випадків перешкоджання журналістам в їхній роботі.

У березні Національна рада з питань телебачення і радіомовлення припинила мовлення кількох російських телеканалів з міркувань «інформаційної безпеки». 9 вересня Київський обласний суд наклав подальші обмеження на російські програми, у тому числі заборонивши ретрансляцію 15 російських телеканалів в українських мережах.

Закони про наклеп/Національна безпека: Наклеп є цивільним правопорушенням, і закон обмежує розмір відшкодувань, яких позивач може добиватись у судових справах. Загалом преса може публікувати критичні матеріали та думки безкарно. Посадові особи мають менше засобів правового захисту від критики, ніж інші громадяни.

Місцеві медіа-спостерігачі продовжували висловлювати занепокоєння високим рівнем матеріального відшкодування, якого вимагали і який присуджували за нібито клепа. Державні організації і публічні діячі зокрема погрожували поданням цивільних позовів за нібито шкоду, заподіяну «честі й гідності особи», аби вплинути або залякати пресу та журналістів, що займаються журналістськими розслідуваннями.

Неурядовий вплив: Сепаратистські підрозділи так званих ополченців в Донецькій і Луганській областях намагалися придушувати медіа, які, ні їхню думку, мали проукраїнське спрямування, вдаючись до насильства, викрадення людей, переслідуванням та блокування мовлення. В одному випадку, що набув широкого розголосу, проросійські сепаратисти затримали у Слов'янську американського журналіста Саймона Островскі (Simon Ostrovsky). Його побили і утримували протягом трьох днів. Крім того, сепаратисти спалили офіси кількох проурядових газет, таких як «Провінція» у Костянтинівці і «Горняк» у Торезі, обидва випадки у Донецькій області.

У Криму російська окупаційна влада значною мірою обмежила свободу слова і преси. Надходили повідомлення про значне зростання кількості нападів на зарубіжних та українських журналістів на окупованій території (див. Розділ 1.є. та окремий розділ, присвячений окупованому Криму, наприкінці цього звіту).

Заходи, спрямовані на розширення свободи преси

7 листопада Кабінетом Міністрів було утворено акціонерну компанію Національна суспільна телерадіокомпанія. Уряд сформував нову юридичну особу на основі

УКРАЇНА

ліквідованих активів численних державних медіа-груп, включаючи національні телерадіокомпанії.

Свобода інтернету

З часу змін в уряді влада не обмежувала та не блокувала доступ до інтернету, не піддавала цензурі зміст он-лайн ресурсів. Правоохоронні органи здійснювали моніторинг інтернету, іноді без належного юридичного дозволу. Дослідження з'ясували, що понад 50 відсотків дорослих є регулярними користувачами інтернету.

Попри появу нових, інтернет ЗМІ, покликаних надавати різноманітнішу й точнішу інформацію про поточні події та суспільно-політичну ситуацію, зростаюча кількість кібер-атак і оманних інтернет сайтів-клонів частково нівелювала їхній вплив. Наприклад, такі кібер-атаки, як скоординовані збої по відмові в обслуговуванні, порушували роботу веб-сайтів великих незалежних інформаційних та новинних засобів масової інформації. У січні, під час антиурядових протестів у Києві, веб-сайти «Телекритики», телеканалів «5» та «1+1», а також кілька регіональних сайтів новин у Мукачевому й Закарпатті стикнулися зі скоординованими збоями по відмові в обслуговуванні, які, за припущеннями, було організовано владою. У травні сталися додаткові кібер-атаки на інтернет-медіа на Донбасі та Буковині, що на заході України. Деякі ЗМІ, такі як «*Ostro.org*» у Донецьку, тимчасово припинили роботу через триваючий конфлікт. Деякі владні сайти, включно з сайтами Адміністрації Президента та Центральної виборчої комісії, також зазнавали періодичних збоїв в роботі.

Свобода наукової діяльності та культурне життя

Повідомлень про обмеження урядом академічних свобод чи культурних подій не надходило, за винятком тих регіонів країни, які непідконтрольні уряду (див. Розділ 1.є. та окремий розділ, присвячений Криму).

б. Свобода мирних зібрань та об'єднань

Свобода зібрань

Конституція надає громадянам право на свободу зібрань, і нова влада загалом поважала це право. Однак немає законів, які б регулювали процес організації та проведення подій, забезпечуючи свободу мирних зібрань. Згідно директиви ще з радянських часів, влада має широкі повноваження на свій розсуд дозволяти чи забороняти зібрання з міркувань захисту громадського порядку й безпеки. Організатори зобов'язані заздалегідь повідомити владу про заплановане проведення протестів чи демонстрацій.

Протягом року громадяни загалом користувалися правом на мирні зібрання без обмежень на більшості території країни, за винятком територій Донбасу й Криму, що не перебували під контролем уряду.

Більшість зібрань, що відбувалися, мали мирний характер і іноді супроводжувалися присутністю дуже великої кількості міліції для підтримання порядку. Види демонстрацій, що мали місце, відображали зміни в соціальній, політичній та економічній ситуації у країні; це і підтримка сил, опозиційних урядові; заклики до федералізму та

УКРАЇНА

децентралізації, вимоги про звільнення корумпованих чиновників, поліпшення становища внутрішньо переміщених осіб, незадоволення місцевими представниками влади та питання, пов'язані з конфліктом на Донбасі.

Проте в деяких випадках мирні мітинги закінчувались масовими заворушеннями та насильством. 2 травня в Одесі під час зіткнень між проросійськими та проурядовими прихильниками у ході мітингу національної єдності загинуло 48 людей, ще 250 було поранено. Більшість смертельних випадків сталася через пожежу в будинку профспілок, у якому сховались і потрапили в пастку проросійські протестувальники, коли обидві сторони почали кидати коктейлі молотова. Генеральна прокуратура порушила кримінальну справу щодо цих подій і ролі міліції та її нездатності належним чином реагувати й захищати населення. 25 вересня Міністерство внутрішніх справ завершило досудове розслідування масових заворушень, встановивши особу 24 підозрюваних. Влада направила матеріали кримінального провадження до суду. Імена дев'яти підозрюваних було внесено до списку розшукуваних, аби з'ясувати їхнє місцезнаходження. Станом на кінець року розслідування тривало.

У місті Миколаєві, що на півдні країни, влада вимагала заборони всіх мітингів у центрі міста після сутичок, що відбулися під час демонстрації 2 червня, коли виникла необхідність у втручанні міліції. 4 червня районний адміністративний суд надав таку заборону, заявивши, що право на мирні зібрання менш важливе, ніж право на життя. Наприкінці серпня суди в Києві та Одесі запровадили подібні обмеження, аби запобігти антагоністичним протестам, які могли перерости в насильство під час святкування Дня Незалежності країни.

За інформацією громадянських груп, кількість обмежень свободи зібрань і адміністративних покарань за їх порушення протягом року зменшилась. За перші дев'ять місяців року суди приймали сторону місцевих органів влади щодо відмови в наданні дозволу на проведення демонстрацій у 83 відсотках випадків.

Свобода об'єднань

Конституція і законодавство гарантують свободу об'єднань. Загалом влада поважала це право. Організації повинні дотримуватися вимог реєстрації, проте не було жодних повідомлень про те, що влада користувалась ними для розпуску існуючих організацій чи запобігання створенню нових.

в. Свобода віросповідання

Дивіться *Доповідь про стан релігійних свобод* у звіті Державного Департаменту на www.state.gov/religiousfreedomreport/.

г. Свобода пересування, внутрішньо переміщені особи, захист біженців та осіб без громадянства

Конституція і законодавство гарантують громадянам свободу пересування в країні, подорожей за кордон, еміграції та репатріації. Органи влади в цілому поважали ці права, хоча конфлікт у східній частині країни призвів до обмеження свободи пересування всередині країни. У процесі надання захисту й допомоги внутрішньо переміщеним

УКРАЇНА

особам, біженцям, тим біженцям, що повертаються, шукачам притулку, особам без громадянства та іншим, кого це стосується, влада співробітничала з Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) та іншими гуманітарними організаціями. За повідомленнями міжнародних та вітчизняних організацій, система захисту шукачів притулку, осіб без громадянства та інших, кого це стосується, не діяла ефективно.

Особи, що переїздили з окупованого Криму на материкову частину країни, піддавалися суворому паспортному контролю на кордоні між Херсонською областю та Кримом. Правозахисні групи скаржилися на те, що службовці державної прикордонної служби без потреби обшукували українських громадян. Крім того, дехто з прикордонників змушував деяких українських громадян повертатись до Криму і вимагав хабарі за можливість переходу до Херсонської області.

Внутрішньо переміщені особи (ВПО)

За даними УВКБ ООН, станом на 22 грудня кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) внаслідок конфлікту на Донбасі та окупації Криму становила близько 610 000 чоловік. Найбільша кількість мешкала на територіях, безпосередньо прилеглих до зон конфлікту, в мирних районах Донецької та Луганської областей, а також у Харківській, Дніпропетровській та Запорізькій областях. Через затримки у прийнятті урядової політики щодо ВПО багатьом для задоволення основних потреб довелося покладатись на власні ресурси, а також на ресурси родичів, друзів та громадянського суспільства.

19 листопада Президент Порошенко своїм підписом увів в дію Закон про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Законом передбачені виплати в розмірі 880 гривень (55 дол. США) на місяць для дітей та осіб з обмеженими можливостями і 440 гривень (28 дол. США) на місяць – працездатним особам. Допомога дітям і особам з обмеженими можливостями надавалася на термін до шести місяців. Два місяці по тому влада зменшила розмір допомоги працездатним особам у два рази, а через чотири місяці припинила її взагалі. Сім'ї можуть отримувати не більше ніж 2 400 гривень (152 дол. США) на місяць протягом шести місяців. Однак процес реєстрації ВПО та розподілу допомоги був повільним і неефективним.

Більшу частину допомоги ВПО надавали на тимчасовій основі місцеві та громадянські організації, а згодом і міжнародні гуманітарні організації. Агентства ООН зауважували, що здатність низових організацій приймати ВПО має межу. Мірою того, як переселення продовжувалось, між місцевим населенням і ВПО з'явилась напруженість, оскільки зросла конкуренція за ресурси.

Критики звинувачували внутрішньо переміщених чоловіків, які переїхали до західної України, в уникненні військової служби, а тим часом зростала конкуренція за житло, роботу та освітні можливості у Києві та Львові. ММПЛ ООН також повідомляла, що ВПО, які покинули свої домівки без трудових книжок, стикалися з труднощами у працевлаштуванні або отриманні страхових виплат при безробітті. ВПО, що поселилися навколо Маріуполя, жили у вкрай тяжких умовах, часто ночуючи в наметах або автомобілях, не маючи достатньої кількості вбиралень, без питної води. Ромські активісти висловлювали занепокоєння тим, що деякі роми у східній Україні не мали

УКРАЇНА

змоги покинути зони конфлікту, а в інших не було іншого вибору, окрім як полишити свої домівки.

Захист біженців

У звіті, оприлюдненому в липні, ММПЛ ООН зазначала, що незважаючи на прогрес у деяких напрямках, владі не вдалося досягти поступу в запровадженні законодавства про притулок. ММПЛ і надалі радила іншим країнам не повертати шукачів притулку до України, оскільки там біженцям не гарантовано застосування справедливої та ефективної процедури ухвалення статусу біженця чи ефективного захисту від примусового повернення.

Доступ до притулку: Законодавство гарантує надання притулку або статусу біженця, і влада створила правову систему для захисту біженців. Захист біженців і шукачів притулку був недостатнім через недоліки в законодавстві та системі виконання.

Правозахисні групи зазначали, що закон про біженців не цілком відповідає міжнародним стандартам через надто вузьке визначення того, хто є біженцем. Закон дає можливість владі відхиляти багато клопотань про надання притулку без належного вивчення справи. В інших випадках державні чиновники відмовлялися приймати початкові клопотання про надання притулку без законних підстав, залишаючи шукачів притулку без документів, а отже вразливими до частих перевірок з боку міліції, штрафів, затримань та експлуатації. Шукачі притулку, що перебували в центрах для тимчасового утримання, іноді не мали змоги подати заяву на отримання статусу біженця в установлений термін і мали обмежений доступ до правової та іншої допомоги. Шукачі притулку мають п'ять днів, щоб оскаржити рішення щодо їхнього затримання чи депортації.

УВКБ ООН зазначав, що Департаменту у справах біженців Державної міграційної служби (ДМС) бракувало достатньої автономії, щоб приймати неупереджені рішення щодо статусу біженця. Через брак такої автономності на прийняття рішення щодо надання притулку могли впливати інші чинники.

Недостатній доступ до кваліфікованих перекладачів також уповільнював виконання всього спектру процедур надання притулку. Міжнародні спостерігачі зазначали, що влада не виділяла ресурсів на перекладачів, що породжувало можливості для корупції й підривало справедливість процедур розгляду клопотань про надання притулку.

Протягом перших дев'яти місяців року ДМС доповідала, що кількість клопотань про надання притулку залишалася стабільною порівняно з тим самим періодом 2013 року. У період з 1 січня по 30 вересня всього 1015 осіб подали заяву на надання притулку. З них влада відмовила 182 прохачам і надала статус біженця 77 особам. Додатковий захист було надано 153 заявникам. Підвищився відсоток визнання біженцями (відношення статусу біженця та додаткового захисту), причому загальний рівень визнання становив 89 відсотків. Першими трьома серед країн, вихідці з яких найчастіше зверталися за притулком, були Іран (222 заявники), Афганістан (199) і Сирія (196).

Примусове повернення: Влада не забезпечувала надання захисту від вислання або повернення біженців до країни, де були підстави вважати, що їхньому життю або свободі

УКРАЇНА

могла загрожувати небезпека через їхню расу, релігію, національність, приналежність до певної соціальної групи або політичні переконання. УВКБ ООН охарактеризував примусове повернення як «значною мірою приховане явище», оскільки особи, що шукають притулку, можуть не отримувати правової допомоги або послуг перекладу в пунктах перетину кордону чи в пунктах тимчасового утримання, а отже не мають змоги подати клопотання про надання притулку перш, ніж їх депортують.

Правозахисні групи відзначали, що законодавство передбачає правовий захист від примусового повернення.

Жорстоке поводження з біженцями: Влада часто затримувала шукачів притулку на тривалий час без рішення суду.

Працевлаштування: Мовні курси для шукачів притулку надавалися лише в трьох містах – Києві, Харкові та Одесі. Влада не надавала соціальної допомоги чи допомоги у працевлаштуванні, і більшість шукачів притулку були не в змозі отримати дозвіл на працю, якого вимагає закон. За шестимісячний період протягом року лише троє шукачів притулку отримали офіційний статус безробітного і одна особа отримала працевлаштування. Дехто намагався працювати нелегально, що лише збільшувало для них ризик експлуатації.

Доступ до основних послуг: Незважаючи на те, що протягом року влада прийняла національний план інтеграції біженців, вона не виділила ресурсів для її виконання. Правозахисні групи повідомляли, що влада не надавала соціальних та економічних прав шукачам притулку і не допомагала їм. Влада не забезпечувала їх мовними курсами чи соціальною допомогою. У звіті УВКБ ООН зазначалося, що всі нещодавно визнані біженці отримали одноразову дотацію в розмірі 31 гривні (два долари).

Лише два центри тимчасового перебування з трьох існуючих могли прийняти 300 осіб і, таким чином, могли розмістити близько 30 відсотків заявників. Шукачі притулку, що мешкали поза таким центром, часто зазнавали труднощів при отриманні реєстрації за місцем проживання, а влада регулярно штрафувала їх на понад 500 гривень (32 дол. США) за те, що вони не мали цієї реєстрації. Влада не впровадила закон, ухвалений у травні, яким притулкам для бездомних було дозволено надавати реєстрацію за місцем проживання особам, визнаним біженцями.

УВКБ ООН відзначало поліпшення щодо кількості та якості харчів, якими забезпечувалися центри утримання мігрантів, і визнавало готовність влади усувати й інші недоліки. УВКБ ООН відзначало брак освітніх програм та професійної діяльності для осіб, що перебувають в утриманні протягом тривалого часу. УВКБ ООН закликала владу запровадити альтернативні схеми турботи про шукачів притулку, окрім центрів утримання мігрантів, та збільшити освітню підтримку для дітей.

Згідно з УВКБ ООН, недоліки в забезпеченні житлом та соціальною підтримкою дітей без супроводу позбавили багатьох з них доступу до державних житлових центрів або дитячих притулків. Станом на 1 вересня було 100 дітей-біженців відірваних від своїх батьків; протягом року було зареєстровано 24, з яких 14 відсотків отримали житло від державних органів. Багатьом дітям доводилось покладатися на неофіційні мережі для

УКРАЇНА

отримання їжі, даху над головою та задоволення інших потреб. Внаслідок цього вони залишалися вразливими до жорстокого поводження, торгівлі людьми та інших форм експлуатації.

Особи без громадянства

Відповідно до закону, особа може набути громадянства за народженням, територіальним походженням, внаслідок натуралізації, відновлення громадянства та всиновлення.

За даними УВКБ ООН, протягом року в країні мешкала 33 271 особа без громадянства. ДМС повідомляла, що станом на 1 жовтня в країні офіційно проживали 5 424 особи без громадянства, що мали постійний дозвіл на проживання, і 223 особи мали тимчасовий дозвіл на проживання. Влада натуралізувала 377 осіб без громадянства, з яких 362 – за спрощеною процедурою.

Закон вимагає встановлення особи через судову процедуру, яка вимагала більше часу й коштів, ніж були доступні деяким заявникам. ВБК ООН повідомляв, що особливому ризику відсутності громадянства піддавалися роми, оскільки в багатьох із них не було свідоцтв про народження чи якихось інших видів документів, які б підтверджували їхню особу.

Розділ 3. Дотримання політичних прав: право громадян змінювати владу

Конституція і закон передбачають право громадян на зміну своєї влади через право голосу при проведенні вільних і чесних виборів, і громадяни реалізували це право на основі загального виборчого права. Протягом року дострокові вибори президента 25 травня і парламентські вибори 26 жовтня були загалом визнані вільними і справедливими. Голосування відбувалось у всіх частинах країни, крім окупованого Російською Федерацією Криму та деяких районів Донбасу, де підтримувані Росією сили сепаратистів блокували вибори або перешкоджали мешканцям голосувати. Через небезпечну ситуацію у день виборів на Донбасі працювали лише 17 районних виборчих комісій з 32.

У відповідь на положення Мінських протоколів від 5 вересня, якими було передбачено особливий статус Донбасу, уряд запропонував провести місцеві вибори в регіоні 7 грудня. Натомість сепаратисти провели власні, незаконні «вибори» на контрольованих ними територіях 2 листопада. Влада оголосила ці вибори незаконними і такими, що порушують Мінські протоколи (див. Розділ 1.е.).

Вибори та політична участь

Останні вибори: Після того, як колишній президент Віктор Янукович припинив виконувати свої обов'язки в лютому, Парламент проголосував за усунення його від влади. перехідний уряд скликав позачергові президентські вибори на 25 травня.

25 травня виборці обрали Петра Порошенка президентом у ході виборів, що відзначалися високою явкою виборців (60 відсотків) та мінімальною кількістю проблем. Порошенко отримав майже 54 відсотки голосів; його найближча суперниця, колишній прем'єр-міністр Юлія Тимошенко, отримала 13 відсотків голосів. Моніторингова місія

УКРАЇНА

ОБСЄ охарактеризувала ці вибори як «справжні вибори, що значною мірою відповідають міжнародним зобов'язанням та поважають основні свободи переважної більшості країни», незважаючи на російську окупацію Криму та насильство на Донбасі. Центральна виборча комісія дозволила ВПО голосувати в місцях свого тимчасового проживання, пред'явивши доказ працевлаштування чи тимчасові реєстраційні документи.

Підтримувані Росією сепаратисти доклали зусиль, аби зірвати голосування 25 травня, зокрема в Донецьку, де озброєні люди оточили деякі виборчі дільниці з метою залякування виборців. Згідно повідомлень вітчизняних та зарубіжних ЗМІ, озброєні чеченські й осетинські бойовики з Росії підсилили сепаратистів 24 і 25 травня, щоб зірвати вибори. Крім того, СБУ відвернула кібератаку на сервери Центральної виборчої комісії, за допомогою якої результати виборів могли бути знищені шкідливим вірусом.

Дві провідні вітчизняні НУО, Комітет виборців України та «ОПОРА», заявили, що підстав ставити під сумнів справедливість, прозорість і законність виборів немає, хоча явка виборців у частинах Донбасу була низька.

Спостерігачі за виборами від ОБСЄ повідомляли, що влада провела дострокові парламентські вибори 26 жовтня у відповідності до міжнародних зобов'язань і стандартів. Міжнародні й вітчизняні спостерігачі підкреслювали численні позитивні аспекти, такі як неупереджена Центральна виборча комісія, достатній рівень конкуренції, які забезпечили громадянам можливість справжнього вибору і загальне дотримання основних свобод. У більшості регіонів країни день виборів пройшов спокійно, повідомлялось лише про кілька конфліктів та окремі випадки загрози безпеці, що мали місце протягом часу голосування. Закон про ВПО дозволив переміщеним особам брати участь у загальнонаціональних виборах без зміни офіційного місця проживання. Проте в деяких районах було помічено порушення виборів, і вибори не відбулися на територіях, окупованих Росією, або таких, що перебувають під контролем підтримуваних Росією сил сепаратистів.

Участь жінок і національних меншин: У 423-місному парламенті було 47 жінок. Жінки посідали три посади в Кабінеті Міністрів, серед 17 суддів Конституційного Суду була одна суддя-жінка.

Кількість представників національних меншин у парламенті та Кабінеті була загалом не відомою у зв'язку з законодавством про недоторканність приватного життя. Один кримський татарин був членом національного парламенту.

Розділ 4. Корупція і відсутність прозорості в органах державної влади

Законодавство передбачає кримінальну відповідальність за корупцію, проте закон застосовувався неефективно, і деякі посадовці часто вдавались до хабарництва, залишаючись безкарними. Попри те, що кількість повідомлень про корупцію в органах влади зменшилась порівняно з попередніми роками, корупція залишалась поширеною на всіх рівнях виконавчої, законодавчої та судової гілок влади і в суспільстві.

УКРАЇНА

У своєму звіті *Про стан свободи в світі* за 2014 рік організація Freedom House заявила, що корупція є «однією з найсерйозніших проблем країни», вказавши, зокрема, на зловживання за колишнього президента Януковича. Хоча на найвищих рівнях уряду Януковича корупція мала великі розміри, хабарництво залишалося всеохоплюючою формою корупції і на нижчих рівнях.

Протягом року новий уряд взявся до серйозних реформ і ввів у дію кілька ключових законів, спрямованих на боротьбу з корупцією. Однак оцінити їх ефективність на кінець року було неможливо.

Корупція: Найбільші випадки корупції були пов'язані з колишнім президентом Януковичем, членами його родини та групою близьких спільників, відомих простою мовою як «сім'я». Журналістські розслідування та дослідження відкритих джерел щодо корупційних структур, які замислив, виплекав і захищав Янукович та його спільники, показали, що колишній президент крав мільярди доларів з державних рахунків, а ще більше мільярдів витискав із пірамідоподібних схем «відкатів».

Протягом року корупція у владі залишалася значною проблемою. Попри те, що органи влади передали в суд велику кількість справ про корупцію, вони стосувалися майже виключно незначних порушень. Хоч і надходили повідомлення про справи, порушені проти високопосадовців, влада такі справи до суду не доводила і офіційних звинувачень проти них не висувала.

Члени парламенту мають імунітет від судового переслідування. Судді не можуть бути піддані арешту або затриманню, доки їх не буде визнано винними, якщо тільки парламент не скасує їхній імунітет.

10 квітня парламент вніс поправки до закону про державні закупівлі, аби підвищити їх прозорість. Цими поправками посилена роль громадського нагляду за закупівлями та встановлена вимога, аби державні компанії публікували дані про закупки та розкривали тендерні пропозиції. Крім того, Міністерство економіки відкрило для широкого загалу Вісник державних закупівель. Раніше більшість інформації про закупівлі була доступна лише для центральних органів влади.

23 жовтня президент затвердив ряд законів, спрямованих на боротьбу проти корупції та підвищення прозорості. Два з цих законів, відомі як Антикорупційна стратегія, набули чинності 26 жовтня. Третій, Закон про Бенефіціарів, вступив у дію 25 листопада. Набуття чинності четвертим законом про створення Національного антикорупційного бюро очікувалося 15 січня 2015 року. У комплексі ці закони встановлюють цілком конкретні механізми для формування й запровадження національної антикорупційної стратегії і створюють структуру для провадження владою антикорупційного курсу.

Крім того, президент затвердив закон про реформування державної прокуратури. Новий закон урізує колись широкі права й наглядові повноваження Генеральної прокуратури, обмежуючи роль прокурорів представленням сторони в кримінальних судових справах і тим самим зменшуючи їхній вплив на цивільні справи. Цей закон також позбавляє прокуратуру від функції розслідування та права на арешт, а також на досудове утримання. Крім того, в законі встановлюються нові критерії й норми для прокурорів,

УКРАЇНА

що мають зменшити корупцію; зокрема, процес наймання на конкурсній основі та прозору дисциплінарну процедуру.

Протягом року владою було введено в дію два «люстраційні» закони. Один надає правову основу й об'єктивні критерії для перевірки та звільнення з державних посад посадових осіб, включаючи колишніх членів відомого своєю корумпованістю уряду Януковича та високопоставлених діячів комуністичного режиму. Другий закон стосується перевірки суддів на основі рішень, винесених ними під час антиурядових протестів на Майдані.

Розкриття фінансової інформації: 14 жовтня парламент прийняв Закон про запобігання корупції. Ним встановлюється обов'язкове декларування доходів і витрат державними службовцями й передбачається спеціальний процес перевірки, широкому загалу надається право доступу до декларацій, встановлюються стягнення за неподання або подання неправдивої декларації. Раніше державні службовці були зобов'язані подавати декларації про доходи, але не було механізму перевірки або покарання за подання неправдивих декларацій.

Також новий закон встановлює механізми для запобігання конфліктам інтересів, забороняє кумівство й подарунки, створює систему захисту інформаторів. Законом передбачено створення Національного агентства з питань запобігання корупції для перевірки фінансових декларацій та моніторингу доходів і витрат високопосадовців.

Доступ громадськості до інформації: Конституція і законодавство вимагає від влади надавати інформацію на запит, окрім випадків, коли вона стосується державної безпеки. За законом, офіційні особи повинні надавати відповідь на звичайні запити протягом п'яти днів, але цей термін подовжується до 20 днів, якщо запити пов'язані з великими обсягами даних. Відмова може бути оскаржена відповідними органами, а далі – в судовій системі. Інструкції з подання запитів зараз стали поширеною і помітною складовою урядових веб-сайтів.

Незаконна торгівля природними ресурсами: Засоби масової інформації, вуглевидобувні компанії та профспілки неодноразово повідомляли про те, що підтримувані Росією бойовики крадуть вугілля з шахт у Донецькій області. Так, 7 серпня ДТЕК, енергетична компанія, що має власні вугільні шахти, оголосила, що бойовиками вкрадено понад 5 000 тон вугілля в ході широкомасштабної операції з залученням понад 70 вантажних автомобілів. У серпні та вересні масово надходили повідомлення про те, що потяги під контролем сепаратистів вивозили вугілля до Російської Федерації. Журналісти, що займаються розслідуваннями, пов'язували широкомасштабну торгівлю вугіллям з державних шахт та нелегальних копанок, що працювали на контрольованих сепаратистами територіях, з компаніями спільників колишнього президента Януковича.

Розділ 5. Ставлення влади до розслідування міжнародними та неурядовими організаціями заяв щодо порушень прав людини

УКРАЇНА

Різноманітні вітчизняні та іноземні правозахисні групи в цілому працювали без обмежень з боку влади, провадили розслідування та оприлюднювали виявлені ними факти щодо прав людини. На відміну від попередніх років, представники влади співпрацювали та реагували на їхню позицію. Під час протестів на Майдані, влада вдавалася до тиску та залякування громадянських груп. На початку лютого НУО «Центр.УА» повідомила, що Міністерство внутрішніх справ відкрило кримінальне провадження проти організації за звинуваченням у відмиванні коштів. Міліція спочатку допитала 10 співробітників «Центр.УА», а потім розширила кількість допитаних до близько 200. Новий уряд продемонстрував більшу готовність до співпраці з НУО та правозахисними групами. Президент Порошенко доручив Кабінету Міністрів до кінця року розробити проект національної стратегії у сфері прав людини. Згідно з указом, стратегія повинна бути розроблена із залученням та за співпраці представників органів державної влади та органів місцевого самоврядування, громадянського суспільства, та провідних українських правозахисних експертів та неурядових організацій.

Органи влади у правозахисній сфері: Конституція передбачає посаду омбудсмена з прав людини, офіційна назва якої – Уповноважений Верховної Ради з прав людини. Секретаріат омбудсмена часто співпрацював з НУО через громадські консультативні ради щодо різноманітних проектів з моніторингу застосування прав людини в місцях позбавлення волі та інших державних установах (дивитись Розділи 1.в. та 1.г.).

У 2012 році на посаду Уповноваженого Верховної Ради з прав людини було висунуто та призначено Валерію Лутковську. Правозахисні групи та активісти критикували її за недостатньо публічну позицію під час кількомісячних протестів на Майдані і за те, що вона прямо не протистояла органам влади щодо порушень прав людини. У квітні секретаріат Лутковської опублікував доповідь про порушення прав людини з листопада 2013 по 22 лютого та про її намагання боротися з порушеннями за допомогою листування та інших видів кореспонденції з різними органами державної влади.

Розділ 6. Дискримінація, соціальні утиски і торгівля людьми

Конституція і закон забороняють дискримінацію за расовою, статевою, гендерною, мовною ознаками, ознакою інвалідності, соціальним статусом та національним і соціальним походженням. В той же час, влада не мала ефективних юридичних інструментів на забезпечення дотримання цих заборон, і дискримінація з боку влади та суспільства зберігалася. Закон охоплює питання дискримінації, проте експерти висловили занепокоєння тим, що визначення дискримінації занадто вузьке, і що закон не містить реальних механізмів правозастосування. У травні парламент вніс зміни в закон з метою визначення дискримінації та дотичних дій і заборони прямої та непрямой дискримінації з боку органів центральної та місцевої влади, юридичних та фізичних осіб.

Жінки

Зґвалтування та домашнє насильство: Закон забороняє зґвалтування, але недостатньо чітко сформульований у частині, яка стосується подружнього зґвалтування. Суди можуть застосовувати закон проти «примусу матеріально залежної особи до статевих стосунків»

УКРАЇНА

як підставу для притягнення до відповідальності за подружнє зґвалтування. За законом, влада може затримувати особу на строк до п'яти днів за правопорушення, пов'язані з насильством у сім'ї та подружнім насильством. Сексуальне насильство та зґвалтування залишалося серйозною проблемою. За даними Генеральної прокуратури, станом на кінець вересня було зафіксовано 317 повідомлень про випадки зґвалтування або замаху на зґвалтування.

Серйозною проблемою залишалося домашнє насильство проти жінок. Насильство всередині подружжя було поширеним явищем. За твердженням правозахисних груп, відсоток жінок, які ставали жертвами фізичного насильства або психологічного тиску вдома, залишався високим. Правозахисні групи відзначали обмежену здатність служб виявляти та передавати до відповідних органів справи про насильство в сім'ї. Вони повідомляли, що служби профілактики залишались недостатньо фінансованими й недостатньо розвиненими. Станом на кінець вересня Міністерство внутрішніх справ отримало 85 200 скарг про скоєння насильства в сім'ї. За цей період міліція винесла 68 198 попереджень та захисних приписів, пов'язаних із побутовим насильством, а суди розглянули майже 39 700 адміністративних справ за скоєння насильства в сім'ї та невиконання захисних приписів. За даними Міністерства, 82 200 осіб перебували на обліку міліції у зв'язку із насильством в сім'ї. Покарання передбачало накладання штрафів, адміністративний арешт та громадські роботи.

Неурядова організація «Ла Страда Україна», що займається гендерними питаннями, забезпечувала роботу національної «гарячої лінії» для жертв насильства й сексуального домагання. Станом на кінець вересня на «гарячу лінію» зателефонували 4 833 особи з проханням про допомогу у зв'язку з побутовим або сексуальним насильством, що становило 81,8 відсотків від усіх дзвінків. Організація повідомила, що завдяки поширеним інформаційним кампаніям протягом останніх п'яти років кількість прохань про допомогу збільшувалася щороку. Закон вимагає, щоб влада забезпечила роботу притулків у кожному великому місті, проте цього не сталося, частково через відсутність муніципального фінансування. За офіційними даними, протягом року функціонували 20 центрів соціальної та психологічної допомоги та дев'ять центрів психологічної та юридичної допомоги для жінок, що постраждали від насильства в сім'ї. Висловлювалось занепокоєння щодо того, що започаткований урядом протягом року режим жорсткої економії може призвести до скасування деяких видів послуг, які надавали ці центри. За даними Міністерства соціальної політики, станом на кінець вересня державні центри надали послуги у формі соціально-психологічної допомоги, пов'язані з побутовим насильством, 14 463 особам. Центри соціальних послуг надали допомогу 1 688 сім'ям у питаннях, пов'язаних з домашнім насильством і жорстоким поведінням з дітьми. НУО забезпечували роботу додаткових центрів для жертв насильства в сім'ї у кількох областях, але правозахисні групи, що займалися захистом прав жінок, зазначали, що багато неурядових притулків було закрито через відсутність фінансування. Державних притулків для дорослих жертв насильства в сім'ї не було в Харківській, Вінницькій, Полтавській, і Херсонській областях.

За інформацією жіночих правозахисних груп, фінансовані з муніципальних та приватних джерел притулки не завжди були доступні. Часто притулки

УКРАЇНА

були повністю заповнені, а ресурси – обмежені. Деякі притулки не функціювали протягом року, а адміністративні обмеження не дозволяли жінкам і сім'ям отримати доступ до їхніх послуг. Наприклад, в деяких місцях притулок надавався виключно для дітей певного віку, в той час як в інших не приймали жінок без місцевої реєстрації. Державні центри пропонували потерпілим від домашнього насильства тільки обмежену юридичну, психологічну та економічну допомогу.

Нівечення жіночих статевих органів/Жіноче обрізання: Закон не містить статті, що забороняє операції з нівечення жіночих статевих органів/жіноче обрізання. Протягом року повідомлень про скоєння цього виду порушення не надходило.

Сексуальні домагання: Закон відносить сексуальні домагання до тієї ж категорії, що і дискримінацію; однак жіночі правозахисні групи стверджували, що немає жодного ефективного механізму для захисту від сексуальних домагань. Вони повідомляли про продовження та значне поширення сексуальних домагань на робочому місці, у тому числі примусу до статевих стосунків. Жінки рідко зверталися за правовим захистом, оскільки суди відмовлялися розглядати їхні справи й рідко засуджували злочинців. Жіночі правозахисні групи також відзначали усталену культуру сексизму та домагань. Хоча закон забороняє примус до статевих стосунків «матеріально залежної особи», на думку юристів, існуючі форми захисту від домагань були недостатніми.

Репродуктивні права: Влада визнавала право подружніх пар та окремих осіб вільно і у відповідальний спосіб вирішувати, скільки мати дітей, у який час та з яким інтервалом, а також мати доступ до інформації та засобів здійснення цього права. Вони мають право досягати найвищих стандартів у забезпеченні репродуктивного здоров'я без дискримінації, примусу та насильства. Високоякісна допологова та післяпологова медична допомога залишалася недоступною для багатьох жінок. Якість медичної допомоги у сферах статевого та репродуктивного здоров'я, яка надавалась у фінансованих державою лікарнях, була незадовільна, а високі ціни у приватних медичних закладах робили їх недоступними для багатьох.

Дискримінація: За законом, жінки користуються такими ж правами, як і чоловіки, включаючи рівну оплату за однакову працю. В галузях, де переважну більшість працюючих становили жінки, рівень середньої заробітної плати був найнижчим. Жінки отримували нижчу заробітну плату через обмежені можливості кар'єрного зростання та специфіку тих сфер, у яких вони працювали. За даними Офісу Уповноваженого з прав людини, заробітна плата чоловіків була в середньому на 29,5 відсотків вища, ніж в жінок. Вітчизняні й міжнародні спостерігачі зазначали, що жінки займали лише кілька виборних або призначених посад на національному та регіональному рівнях.

Діти

12 серпня Президент Порошенко підписав зміни до законів щодо посилення захисту прав дітей шляхом заборони військової мобілізації батьків, на утриманні яких знаходяться неповнолітні діти.

УКРАЇНА

Уповноважений Верховної Ради з прав людини має представника з питань дотримання прав дитини, недискримінації та гендерної рівності. Станом на кінець листопада секретаріат Уповноваженого отримав 671 скаргу стосовно прав дитини, а його представники протягом року здійснили 42 візити до дитячих закладів та установ.

Реєстрація народження: Громадянство визначається місцем народження або батьківством. Дитина, народжена на території країни в сім'ї осіб без громадянства, що постійно проживають у цій країні, є її громадянином. Закон вимагає, щоб батьки зареєстрували дитину протягом місяця після народження.

Жорстоке поводження з дітьми: Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради з прав людини отримав 799 скарг про злочини проти дітей. Правозахисні групи відзначали неспроможність влади виявляти випадки насильства проти дітей та направляти постраждалих у місця надання допомоги. Профілактичні заходи залишались недостатньо фінансованими і недостатньо розвиненими. Мали місце також випадки примусової праці з залученням дітей (дивитися розділ 7.в.). Органи влади не вживали ефективних кроків на національному рівні для захисту дітей від жорстокого поводження й насильства та для запобігання таким проблемам. Уповноважений Верховної Ради з прав людини відзначала недосконалість механізмів захисту дітей, які пережили насильство або стали його свідками, особливо якщо насильство було вчинене їхніми батьками. За законом, батьки були законними представниками дітей, навіть якщо вони вчиняли насильство проти дітей. Не існує процедури призначення тимчасового законного представника дитини на час розслідування справи про насильство з боку батьків. Діти продовжували потерпати від насильства та жорстокого поводження.

Серйозним наслідком насильства на Донбасі став його надмірний вплив на дітей. Згідно з інформацією Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ), станом на 16 вересня в результаті конфлікту загинули щонайменше 33 дитини і 82 неповнолітніх зазнали поранень. 12 червня озброєні сепаратисти викрали 16 дітей-сиріт з дитячого будинку та перевезли їх до Росії. 13 червня ЄСПЛ наказав негайно повернути сиріт. Після цього російська влада повернула дітей до України.

Примусові та ранні шлюби: Мінімальний вік для вступу в шлюб становить 18 років. Суд може дозволити вступити в шлюб дитині, що досягла 16-річного віку, якщо вважатиме, що цей шлюб в інтересах цієї дитини. Як зазначено в звіті, фінансованому ЮНІСЕФ, протягом 2013 року близько 11 відсотків жінок повідомили, що перебувають у шлюбі чи союзі до настання 18-річного віку (10 відсотків міського і 14,5 відсотків сільського населення). Ромські правозахисні групи повідомляли, що ранні шлюби дівчат віком до 18 років були поширеним явищем у ромських громадах.

Нівечення жіночих статевих органів/Жіноче обрізання: Закон не містить статті, що забороняє операції з нівечення жіночих статевих органів/жіноче обрізання. Протягом року повідомлень про скоєння цього виду порушення щодо дітей не надходило. За даними ЮНІСЕФ, країна не входить до числа тих, де ця практика є поширеною. Згідно з Індексом соціальних інституцій та гендерних питань ОЕСР, операції з нівечення жіночих статевих органів в країні не проводилися. Немає ані законів, які б прямо забороняли цю практику, ані широкої обізнаності з цією проблемою. У той же час, органи влади могли

УКРАЇНА

притягувати до відповідальності за такі дії в рамках законів щодо протидії жорстокому поводженню з дітьми та сексуальному насильству.

Сексуальна експлуатація дітей: Мінімальний термін ув'язнення за зґвалтування дитини становить 10 років. Розбещення дітей віком до 16 років карається позбавленням волі на термін до п'яти років. Такий же самий злочин, скоєний проти дитини віком до 14 років, карається позбавленням волі на термін від п'яти до восьми років. Протягом року Міністерство внутрішніх справ зафіксувало 245 сексуальних злочинів проти дітей. Однак кількість випадків сексуальної експлуатації дітей залишалася значно зниженою. Сексуальна експлуатація дітей у комерційних цілях залишалася серйозною проблемою. За повідомленнями вітчизняних і зарубіжних правоохоронних органів, значна частка розміщеної в інтернеті дитячої порнографії продовжувала надходити з України. Міжнародна організація з міграції повідомила, що для дітей з соціально неблагополучних сімей та тих, які перебувають під опікою державних установ, високим залишається ризик стати жертвами торгівлі людьми або експлуатації для комерційного сексу та виробництва порнографії. Суди можуть обмежувати доступ до веб-сайтів, що розповсюджують дитячу порнографію, і засуджувати тих, хто керує такими веб-сайтами, до грошових стягнень та позбавлення волі.

Діти-солдати: Надходили повідомлення про дітей-солдатів у конфлікті на сході України (дивитися розділ 1.е.).

Внутрішньо переміщені діти: За даними Міністерства соціальної політики, в країні функціонували 14 притулків та 76 центрів допомоги для дітей. Протягом перших дев'яти місяців року понад 5 230 дітей отримали допомогу у цих центрах. Згідно з УВКБ ООН, станом на кінець року діти становили близько 27 відсотків – 170 000 – з 630 000 внутрішньо переміщених осіб в країні. Більшість внутрішньо переміщених дітей походили з Донецької та Луганської областей.

Діти, що перебувають під опікою державних установ: Система догляду за дітьми продовжувала спиратися на заклади довгострокового перебування інтернатного типу для дітей у соціально небезпечному становищі або дітей, позбавлених батьківського піклування. Кількість таких інтернатних закладів продовжувала знижуватися. Станом на 1 січня функціонувало 95 дитячих будинків, тоді як у 2012 році їх було 207. Протягом року 9 500 сиріт та інших дітей, позбавлених батьківського піклування, жили та навчалися у різних типах шкіл-інтернатів. Протягом останніх років держава реалізувала політику, спрямовану на вирішення проблеми відмов від дітей та на їхню реінтеграцію у біологічні родини. В результаті цього кількість дітей, позбавлених батьківського піклування, знизилася. У 2013 році, за даними Міністерства соціальної політики, у дитячих закладах проживало 90 722 дитини порівняно із 107 787 у 2009. Правозахисні групи та засоби масової інформації повідомляли, що погіршення економічної ситуації та бездіяльність влади призводили до виникнення небезпечних, нелюдських, та інколи таких, що становлять загрозу життю, умов у деяких закладах.

За даними офісу Уповноваженого з прав людини, 85 дітей з будинку-інтернату в Краснодоні та 20 з будинку-інтернату в Ровеньках (Луганської області) залишалися на підконтрольній сепаратистам території. Діти також залишалися у двох туберкульозних

УКРАЇНА

санаторіях Алчевська (Луганської області). У Донецькій та Луганській областях налічувалося 64 дитячих будинки, де проживали 1 223 дитини; у зв'язку з бойовими діями більше 1 000 з них були евакуйовані до Київської, Запорізької, Одеської та Харківської областей.

Спостерігачі зазначали, що судовій системі бракує фахівців для ефективної роботи з неповнолітніми, а судовий процес щодо неповнолітніх більше спрямований на покарання, ніж на реабілітацію. Часто бракувало допоміжних соціальних послуг, і діти, що перебували під вартою або на обліку, стикалися з бюрократичними й соціальними перешкодами на шляху до реінтеграції. Протягом року перед судом постали понад 130 000 дітей. Влада розглядала ув'язнення скоріш як спосіб нагляду та покарання, а не виправлення та виховання. Підлітки, які отримували альтернативні вироки часто не отримували достатньої соціальної та виховної підтримки, у зв'язку з чим рівень рецидиву складав близько 35 відсотків.

Міжнародні викрадення дітей: Країна є учасницею Гаазької конвенції 1980 року про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей. Інформацію стосовно конкретної країни дивіться за посиланням:

travel.state.gov/content/childabduction/english/country/ukraine.html.

Антисемітизм

За даними перепису населення та оцінками міжнародних єврейських груп, у країні проживало орієнтовно 103 600 євреїв, тобто близько 0,2 відсотка населення. Місцеві єврейські лідери оцінюють кількість осіб з єврейською етнічною приналежністю в 370 000. Лідери єврейської громади повідомляли, що проявів антисемітизму стало менше і влада вживала заходів для вирішення проблем, пов'язаних з антисемітизмом, коли ті виникали.

Асоціація єврейських організацій і громад України (Ваад) продовжувала повідомляти про зниження у рівні проявів антисемітизму. Випадки інституційного антисемітизму спостерігалися рідко, і, за твердженням Ваад, напади та вандалізм вчиняли окремі особи, а не організовані групи. Ваад продовжував характеризувати рівень негативного ставлення до євреїв та іудаїзму як низький. Засоби масової інформації повідомили протягом року про кілька актів антисемітизму, включно з фізичними нападами та актами вандалізму щодо власності євреїв. Члени різних політичних партій та організацій продовжували час від часу робити екстремістські, нетерпимі та антисемітські заяви. На думку єврейських організацій в країні, деякі антисемітські напади могли бути провокаціями, спрямованими на дискредитацію влади. За даними Ваад, протягом перших 10 місяців року було зафіксовано 15 актів вандалізму. У Києві та інших містах продовжували з'являтися графіті зі свастикою.

У вересні паломництво євреїв до Умані, до місця поховання Рабина Нахмана, пройшло без значних інцидентів. Без значних інцидентів пройшло й відвідання єврейськими паломниками інших місць поховання видатних духовних лідерів у Белзі, Меджибожі, Бердичеві й Гадячі.

УКРАЇНА

24 лютого невстановлені особи кинули «коктейлі Молотова» в будівлю синагоги «Гіймат-Роза» та громадського центру у Запоріжжі. Будівля зазнала зовнішніх незначних пошкоджень. 21 квітня у Дніпропетровську невідомі особи намалювали аерозольною фарбою свастики на могилі Дов Бер Шнеєрсона, брата покійного Любавичського Рабина Менахема Мендла Шнеєрсона. У листопаді повідомлялося про два випадки осквернення антисемітськими графіті меморіалу жертвам розстрілів «Бабин Яр». Станом на кінець року розслідування Міністерством внутрішніх справ цих злочинів тривало. Не було затримано жодного підозрюваного. Посадовці високого рівня та політики різних політичних партій продовжували докладати зусиль у боротьбі з антисемітизмом, виступаючи проти екстремізму та соціальної нетерпимості і критикуючи прояви антисемітизму.

Торгівля людьми

Дивіться Доповідь Державного департаменту щодо торгівлі людьми за посиланням www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt.

Особи з обмеженими можливостями

Закон забороняє дискримінацію осіб з фізичними, сенсорними, інтелектуальними та психічними розладами у сфері зайнятості, освіти, пересування повітряним та іншими видами транспорту, доступу до медичних послуг та надання інших державних послуг; однак уряд не забезпечував ефективного виконання цих положень. За даними Державної служби статистики, станом на 1 січня в країні налічувалося 2 831 726 осіб з обмеженими можливостями, серед яких 168 280 – діти.

За законом, влада повинна забезпечити доступ до громадських місць та участь у громадській, освітній, культурній та спортивній діяльності для осіб з обмеженими можливостями. Закон також вимагає, щоб роботодавці враховували індивідуальні потреби працівників з обмеженими можливостями. Загалом влада не забезпечувала виконання цих законів. За повідомленнями правозахисних груп, попри вимоги закону, більшість громадських споруд залишалася недоступною для осіб з обмеженими можливостями, що звужувало здатність таких осіб брати участь у громадському житті. Доступ до працевлаштування, освіти, охорони здоров'я, транспортних засобів і фінансових послуг залишався ускладненим (дивитися розділ 7.г.).

Питання освіти для людей з обмеженими можливостями і надалі залишалися проблематичними. Часто влада не інтегрувала студентів з обмеженими можливостями до загальних класів. Тільки середні школи пропонували класи для студентів з особливими потребами. Державним центрам зайнятості бракувало ресурсів для належного працевлаштування студентів з обмеженими можливостями. НУО відзначали, що влада була неспроможна забезпечити амбулаторний медичний догляд для осіб з обмеженими можливостями, покладаючи таким чином основний тягар догляду на їхні родини та вимушуючи їх віддавати дітей, а інколи й дорослих з обмеженими можливостями, до державних закладів.

УКРАЇНА

Політика уряду надавала перевагу влаштуванню дітей з обмеженими можливостями до спеціальних закладів, а не до їхніх родин. Держава опікувалась орієнтовно третиную з близько 168 280 дітей з обмеженими можливостями, але не мала юридичних механізмів та фінансування для їхньої деінституціоналізації. Для програм з забезпечення основних потреб дітей з обмеженими можливостями і програм амбулаторної та стаціонарної терапії було виділено замало коштів і замало персоналу. Недостатня кількість освітніх і навчальних програм для дітей з обмеженими можливостями залишила багатьох дітей в ізоляції й звузила їхні професійні перспективи в дорослому житті.

Пацієнти у психіатричних закладах продовжували наражатись на ризик жорстокого поводження, а в багатьох психіатричних лікарнях застосовувалися застарілі методи лікування та препарати. За даними Асоціації психіатрів України, внаслідок недостатнього фінансування, відсутності доступу пацієнтів до юридичної допомоги, а також незадовільного забезпечення правового захисту, пацієнти з обмеженими можливостями були позбавлені права на належний медичний догляд. У державному звіті, оприлюдненому у квітні 2013 року, стверджувалось, що державні представники з моніторингу виявили випадки примусової ізоляції та застосування засобів фізичного обмеження осіб з психічними розладами у психіатричних та психоневрологічних закладах Міністерства соціальної політики. Медичний персонал поміщав пацієнтів до ізольованих та необлаштованих приміщень, або й навіть металевих кліток, де їх утримували протягом тривалого часу без забезпечення базових людських потреб. За законом, роботодавці повинні виділяти 4 відсотки робочих місць для осіб з обмеженими можливостями. НУО зазначали, що багато працівників, влаштованих на такі посади на виконання цієї вимоги, отримували номінальну заробітну плату, але фактично не працювали в компаніях. За даними Міністерства соціальної політики, протягом перших шести місяців року близько 5 834 осіб з обмеженими можливостями отримали роботу завдяки державним центрам зайнятості.

Національні/ расові/ етнічні меншини

Актуальною залишалася проблема переслідування та жорстокого ставлення до іноземців неслів'янської зовнішності. НУО, які ведуть боротьбу проти расизму та злочинів на ґрунті ненависті, відзначили невелике зменшення загальної кількості проявів ксенофобії протягом року. Законом передбачена кримінальна відповідальність за умисні дії, спрямовані на розпалення ненависті або на дискримінацію за ознакою національності, раси чи релігії, включно з образою національної честі чи гідності громадян у зв'язку з їхніми релігійними та політичними переконаннями, расою чи кольором шкіри. За вчинення злочинів на ґрунті ненависті передбачена збільшена відповідальність; умисне вбивство на ґрунті расової, етнічної або релігійної ненависті передбачає покарання від 10 до 15 років ув'язнення. Інші злочини на ґрунті ненависті можуть каратися штрафом у розмірі від 3 400 до 8 500 гривень (від 215 до 538 доларів США) або позбавленням волі на строк до п'яти років. Правозахисні організації стверджували, що вимога закону щодо доведення справжнього наміру, включно з доведенням завідомо обдуманого умислу, з метою домогтися засудження, ускладнювала застосування закону. Станом на кінець вересня правоохоронні органи зафіксували 540 випадків правопорушень проти іноземних громадян, 150 з яких було розкрито. Жодне з кримінальних проваджень не спиралося на закони про правопорушення на расовому, національному чи релігійному

УКРАЇНА

грунті. Органи міліції та прокуратури продовжували провадити розслідування злочинів, вчинених з расових мотивів, спираючись на статті про хуліганство чи подібні правопорушення. За даними Генеральної прокуратури, протягом перших восьми місяців року влада зареєструвала 26 кримінальних справ з мотивів расової, національної чи релігійної ненависті. З них в суди було направлено 12 справ.

У той час як офіційних статистичних даних про кількість нападів на расовому ґрунті не було, моніторингова група «Ініціатива розмаїття» – коаліція міжнародних та вітчизняних НУО, очолювана Представництвом Міжнародної організації з міграції в Києві, – повідомляла про щонайменше 25 випадків насильства, ймовірно скоєних на ґрунті ненависті, під час яких постраждали понад 26 осіб. Постраждали від нападів були мігранти з Чаду, Єгипту, Пакистану, Уганди, Сомалі, Судану та Ефіопії, та громадяни України єврейського, кримськотатарського та ромського походження. Основним об'єктом насильства були мігранти африканського походження. Більшість випадків мали місце в Києві, Одесі та Сімферополі. 13 вересня п'ятеро чоловіків викрали сирійського підприємця і протягом майже тижня утримували його у підвалі сільського будинку у Київській області. Від нього вимагали викуп у розмірі одного мільйону гривень (63 000 доларів США). Органи влади заарештували чоловіків та взяли їх під варту на два місяці за звинуваченнями у викраденні, вимаганні та катуванні. Станом на кінець року розслідування у справі тривало.

Роми продовжували зазнавати дискримінації з боку влади та суспільства, хоча влада почала частіше реагувати на проблеми ромської громади. За оцінками ромських правозахисних груп, чисельність ромського населення становить від 200 до 400 тисяч осіб. За даними офіційного перепису населення, їхня кількість становить 47 600 осіб. Така розбіжність частково пояснюється відсутністю правової документації серед багатьох ромів. За оцінками експертів, існувало понад 100 ромських НУО, але більшість з них не мали змоги виступати в ролі дієвих захисників прав чи надавачів послуг для ромської громади. Ромські поселення зосереджені переважно в Закарпатті, Одесі та східній Україні. За словами Золи Кондур, голови ромської жіночої організації «Чіріклі», були зафіксовані кілька нападів на ромів з боку сепаратистів на сході України. У листопаді сепаратисти згвалтували та застрелили двох жінок і дівчинку в Антрациті, після того як ті повернулися до своєї пограбованої домівки. У грудні сепаратисти скоїли напади на ромські будинки у Свердловську, де вкрали майно та паспорти. За інформацією Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, представники ромської національної меншини стикалися із значними труднощами у доступі до освіти, медичних та соціальних послуг, а також працевлаштування, частково у зв'язку з дискримінаційним ставленням до них. Дуже мало ромів мали документи, що посвідчували особу та громадянство, і багато з них стикалися із серйозними проблемами майже в кожній сфері життєдіяльності. Місцеві органи державної влади, за повідомленнями, створювали перепони, щоб запобігти видачі паспортів особам з ромської громади. 29 квітня у Черкасах був підпалений та зруйнований будинок ромської сім'ї. Міліція не вжила дій для достатнього захисту сім'ї, вдавшись до цього тільки після тиску з боку місцевих НУО та активістів.

В одному випадку роми з міста Коростень поблизу Києва були змушені втікати, коли на дорогих автомобілях приїхала група осіб у масках, озброєних бейсбольними битками та

УКРАЇНА

пістолетами. Після того як чоловіки та жінки з ромської громади зазнали побиття з боку групи і віддали гроші, прикраси та інші цінні речі, вони змушені були спакувати речі та переїхати до родичів. За повідомленнями НУО, невідвідування шкіл залишалося серйозною проблемою в ромській громаді.

Акти насильства, прояви дискримінації та інші порушення на ґрунті сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності

Експерти з прав людини та активісти ЛГБТ піддали критиці зміни до законодавчих актів щодо протидії дискримінації, прийняті парламентом у травні, оскільки в них не містилася пряма заборона дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності. Дві найбільші в країні православні церкви виступили проти прийняття будь-якого закону, який би надавав захист від дискримінації особам ЛГБТ, обґрунтовуючи свою позицію тим, що такі закони «заохочуватимуть громадян до стосунків з особами тієї самої статі». 7 травня Вищий спеціалізований суд оприлюднив листа до судів апеляційної інстанції, в якому зазначив, що дискримінація за ознакою сексуальної орієнтації в сфері працевлаштування є незаконною в Україні. На думку ЛГБТ-спільноти, лист не мав практично жодного впливу на загальну ситуацію щодо захисту прав ЛГБТ в країні.

За даними організації з захисту прав ЛГБТ «Наш світ», ситуація людей ЛГБТ не покращилася протягом року, а в окупованому Росією Криму та підконтрольних підтримуваним Росією сепаратистам частинах Донецької та Луганської областей – погіршилася (дивитися розділ 1.g. та розділ про Крим). Представники ЛГБТ скаржились на суспільну нетерпимість і стигматизацію. Учасники скасували проведення «маршу рівності» ЛГБТ, запланованого на 5 липня, оскільки міліція міста Києва стверджувала, що неможливо гарантувати безпеку учасників. У той же час, з 30 червня по 6 липня відбулися інші заходи в рамках фестивалю «Київ Прайд», включно з культурною, правозахисною та освітньо-інформаційною програмою.

З січня по вересень організацією «Наш світ» було задокументовано 42 випадки порушення прав людини та дискримінації на ґрунті сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності. Найбільша кількість порушень була зафіксована у Житомирі, Чернівцях та Києві. 25 порушень були вмотивовані ненавистю, включно з 20 випадками погроз насильством і вісьмома випадками повідомлень про порушення з боку правоохоронних відомств. Організація «Наш світ» також зафіксувала вісім випадків пограбування та вимагання, три випадки дискримінації на робочому місці та вісім випадків розголосу або погроз розголосом конфіденційної інформації. Організація також задокументувала три випадки заяв про катування та принизливе поводження, два випадки зґвалтувань та сексуальних домагань та один – викрадення. У двох випадках родини постраждалих були змушені залишити свої домівки.

29 жовтня під час показу фільму про ЛГБТ спільноту в рамках кінофестивалю будинок кінотеатру «Жовтень» у Києві зазнав серйозних пошкоджень внаслідок пожежі. У листопаді міліція заарештувала двох молодих людей, які стверджували, що вони скоїли напад на кінотеатр, щоб завадити показу фільму та залякати ЛГБТ-спільноту.

УКРАЇНА

Пошкодження цього найстарішого в місті кінотеатру були оцінені у понад 7,9 мільйонів гривень (500 тис. доларів США).

Соціальна стигма, пов'язана з ВІЛ та СНІД

Люди з ВІЛ/СНІД стикалися з дискримінацією і часом не мали доступу до лікування. За останніми наявними даними медико-демографічного обстеження думки населення (2007 р.), 78 відсотків жінок та 89 відсотків чоловіків повідомили про своє дискримінаційне ставлення щодо людей з ВІЛ.

За даними ЮНІСЕФ, діти з ВІЛ/СНІД наражаються на більший ризик бути покинутими, зазнати соціального таврування та дискримінації. Багатьом дітям, інфікованим ВІЛ/СНІД, було відмовлено в можливості відвідувати дитячі садки або школи, вони зазнавали недбалого ставлення, їх ізолювали від інших дітей. Найбільш вразливі категорії підлітків наражались на більший ризик інфікування ВІЛ/СНІД, стикалися з більшими перешкодами в отриманні доступу до інформації та послуг щодо профілактики та лікування.

Розділ 7. Права найманих робітників

а. Свобода об'єднань і право на ведення колективних переговорів

Закон надає більшості найманих працівників право створювати та вступати до незалежних профспілок, брати участь у колективних переговорах та проводити законні страйки. Немає жодних законів чи правових механізмів, які б запобігали антипрофспілковій дискримінації, хоча за вимогами кодексу про працю, роботодавці повинні обґрунтовувати підстави скорочення та звільнення, а профспілкова діяльність не входить до переліку прийнятних підстав. Передбачено судові процедури щодо поновлення на посаді, заборгованості з виплати заробітної плати та штрафних санкцій, хоча, спостерігачі характеризували виконання судами цього закону як довільне і непередбачуване.

Закон встановлює певні обмеження цих прав. Закони про працю та цивільні кодекси, що стосуються організацій робітників, є надмірно складними і суперечливими. Профспілки повідомляли про серйозні бюрократичні перепони в процесі реєстрації, з якими була пов'язана сплата численних зборів і обов'язкові відвідання не менш ніж 10 різних установ. Незалежні профспілки повідомляли про численні випадки утисків з боку місцевих правоохоронних органів під час реєстрації, в тому числі про незвичайні запити про надання документації та інформації про членів профспілки. Серед обмежень права на страйк є вимога про те, що великий відсоток найманих працівників (дві третини делегатів конференції або 50 відсотків найманих працівників на підприємстві) повинні проголосувати за оголошення страйку перед його проведенням. Погано сформульовані юридичні підстави дозволяли владі відмовляти в праві на страйк з міркувань національної безпеки або захисту здоров'я чи «прав і свобод» громадян. Закон також забороняє проведення страйку певним категоріям працівників, включно з працівниками Генеральної прокуратури, судової системи, збройних сил, органів державної безпеки, правоохоронних відомств, працівникам транспортної галузі та державним службовцям.

УКРАЇНА

Закон ускладнив процес участі незалежних профспілок у тристоронніх переговорах, програмах соціального страхування та представленні інтересів працівників на національному та міжнародному рівні. При цьому закон ще більше зміцнив позиції Федерації професійних спілок України (ФПУ), перешкоджаючи дрібнішим незалежним профспілкам ефективно представляти інтереси їхніх членів. Незважаючи на те, що достатня кількість норм і законів давали владі можливість забезпечити захист працівників та активну участь профспілок у громадянському суспільстві, вона не забезпечувала ефективного виконання законів про працю, особливо коли справа стосувалася перевірок та безпеки працівників. У тому, що стосувалося регулювання, кількість і грошове забезпечення інспекторів були обмеженими. У зв'язку з урядовим рішенням щодо припинення позачергових перевірок з огляду на значне скорочення фінансування, кількість інспекційних перевірок з питань праці значно знизилася. Уряд прийняв постанову щодо скорочення обов'язкових перевірок та процедур сертифікації, багато з яких були пов'язані з корупцією. Від початку липня почали діяти норми, за якими Державній інспекції з питань праці потрібно було пройти через довготривалу міжвідомчу процедуру отримання дозволу на проведення перевірки. В результаті кількість перевірок знизилася з у середньому 3 500 на місяць до всього 14 за період з липня по листопад. Влада скоротила фінансування Державної інспекції з питань праці на 70 відсотків напередодні реорганізації відомства, внаслідок чого інспектори перейшли на неповну зайнятість. Покарання за порушення зазвичай були адміністративними і не виступали ефективним стримувальним фактором. Розмір штрафу коливався від 510 до 1 700 гривень (від 32 до 107 доларів США). Активісти у сфері праці та засоби масової інформації відзначали, що компанії давно знайшли спосіб кооптувати або обминути профспілки для проведення змін у штаті. Справи, що поставали перед судом, часто розглядалися з довготривалими затримками та апеляціями.

За винятком подій, пов'язаних зі ставленням колишнього уряду Януковича до Євромайдану, влада поважала свободу об'єднань і право на проведення колективних переговорів. Питання незалежності від контролю з боку уряду та роботодавців піддавалося сумніву, оскільки незалежні профспілки заявляли про те, що найбільша конфедерація профспілок в країні, ФПУ, підтримувала особливі стосунки з роботодавцями і мала особливо близькі відносини з колишнім урядом та Партією регіонів. Наприклад, колишній голова ФПУ був колись керівником штабу Януковича. Влада продовжувала відмовляти профспілкам, які не є членами ФПУ, в передачі частки спірних активів профспілок колишнього Радянського Союзу, успадкованих ФПУ. Передбачені законом комісії з представників працівників та адміністрації були не завжди ефективними, а правозастосування – довільним і непослідовним. Інколи в цих комісіях домінували представники адміністрації або представники профспілок, обрані під впливом тієї ж адміністрації. Вихід з пов'язаної з ФПУ профспілки та вступ до нової супроводжувався втратою заробітної плати, примусом до виконання небажаної роботи і звільненням.

У березні Володимир Степаненко, голова Незалежної профспілки гірників України (НПГУ) на шахті імені Калініна, подав офіційну скаргу, у якій заявив, що адміністрація шахти погрожувала членам незалежної профспілки звільненням та скороченням

УКРАЇНА

заробітної плати. Погрози з боку роботодавців призвели до значного скорочення членства цієї незалежної профспілки.

Підтримувані Росією бойовики та організовані злочинці Донбаського регіону скоювали напади на профспілкові організації, лідерів та окремих членів профспілок. До таких нападів належали системні викрадення офіційних представників профспілок і підприємств та погрози підприємствам з метою вимагання грошей, обладнання чи видачі працівників. Наприклад, 4 травня донецькі сепаратисти захопили і, за повідомленнями, катували двох шахтарів-членів НППГУ, Олександра Вовка та Олександра Гурова. У червні бойовики викрали Івана Резніченка, голову НППГУ на державному підприємстві «Артемсіль» (у м. Соледар Донецької області), коли той повертався додому з роботи. Під час перебування при владі Януковича надходили численні повідомлення про тиск і погрози, які чинили державні підприємства або приватні провладні компанії на працівників, щоб або спонукати їх до участі в провладних масових демонстраціях, або щоб не допустити їхньої участі в заходах на підтримку Майдану. За повідомленнями, у січні адміністрації шахт примусили голів первинних організацій НППГУ на шахтах Донецької області у таких містах як Красний Луч, Красноармійськ, Добропілля, Селидове, Макіївка та Первомайськ взяти участь у демонстраціях з лозунгами: «Ні страйкам!» та «Ні Майдану!» Державні підприємства були замішані у спробах не допустити робітників до участі у масових демонстраціях «Євромайдану» у Києві та по всій країні. У деяких випадках представники державної служби безпеки погрожували втратою робочого місця особам, які намагалися вирушити до Києва, щоб взяти участь у демонстраціях, а також членам їхніх родин. Було також кілька випадків, коли компанії, як приватні, так і державні, не виконували положення колективних договорів під час банкрутства. Заборгованість із заробітної плати була поширеною і збільшилась протягом року (дивитися розділ 7.е.).

У сфері праці в країні діяли НУО, які зосереджувалися на виконанні міжнародних трудових стандартів та підтримці незалежного профспілкового руху. Офіс національного координатора Міжнародної організації праці (МОП) знаходився у Міністерстві соціальної політики, і міністерство проводило з його представниками регулярні консультації. Представник МОП входив до складу різноманітних рад та комітетів. Одна з НУО, Центр Солідарності, займалася розвитком незалежних профспілок і організувала тренінги та навчання з економічних та юридичних питань для лідерів профспілкового руху.

б. Заборона примусової чи обов'язкової праці

Закон забороняє всі форми примусової чи обов'язкової праці. У той же час, надходили повідомлення про те, що жінок, чоловіків і дітей продавали задля експлуатації їхньої праці. Ресурси, перевірки та заходи з виправлення були незадовільними і не забезпечували виконання відповідних положень. Покарання за порушення коливалося від трьох до 15 років ув'язнення і було достатньо суворим стримувальним фактором. Станом на 1 жовтня Міжнародна організація з міграції надала допомогу 642 жертвам торгівлі людьми (з них 282 жінки і 360 чоловіків), 90 відсотків з яких були жертвами трудової експлуатації.

УКРАЇНА

Торгівці людьми примушували деяких іноземних громадян до праці на будівництві, у сільському господарстві, на виробництві, в деревообробній промисловості, а також змушували до хатньої роботи, догляду та жебрацтва. Торгівці людьми примушували до праці і дітей (дивитися розділ 7.в.). За повідомленнями, підтримувані Росією сепаратисти на Донбасі примушували громадян до праці у так званих «штрафних бригадах», включно з примусовою безоплатною працею поблизу лінії фронту на військових блокпостах. Ці штрафні бригади склалися з людей, затриманих сепаратистами за незначні порушення, наприклад, за порушення комендантської години.

Дивіться також *Доповідь Державного Департаменту про торгівлю людьми* за посиланням www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt.

в. Заборона дитячої праці та мінімальний вік працездатності

Для більшості видів робіт законом встановлено мінімальний вік працездатності на рівні 16 років. Дітям, яким виповнилось 15 років, дозволяється виконувати за згодою одного з батьків «легку роботу», але закон не дає чіткого визначення цього терміну. Діти можуть на законних підставах виконувати певні форми роботи, починаючи з 14-річного віку під час практики в рамках професійного навчання. Влада не забезпечувала ефективного виконання цього закону. Найчастішими порушеннями закону про працю неповнолітніх були робота в небезпечних умовах, підвищена тривалість робочого дня, неналежне ведення обліку та затримки у виплаті заробітної плати.

У 2012 році Управління з забезпечення діяльності Уповноваженого Президента України з прав дитини провело дослідження тенденцій у сфері дитячої праці, і виявило використання дитячої праці в сільському господарстві (30 відсотків), торгівлі в кіосках або при роздаванні рекламних листівок (25-30 відсотків), будівництві (19 відсотків) та на інших некваліфікованих роботах. Дослідження не мало загальнонаціональної репрезентативності й не охоплювало дітей у неформальному секторі. Діти з соціально неблагополучних сімей та ті, що перебували під опікою держави, продовжували наражатися на високий ризик стати жертвами торгівлі людьми та експлуатації всередині країни в ролі жебраків. Спостерігалася сексуальна експлуатація дітей у комерційних цілях (дивитися розділ 6, Діти). Найбільша кількість випадків використання дитячої праці в неформальному секторі мала місце у сільському господарстві та сфері обслуговування. Протягом року рівень забезпечення виконання законів про дитячу працю погіршився через адміністративні перепони та нестачу фінансування (дивитися розділ 7.а.). Кількість порушень органами влади справ і надалі становила лише незначну частку від загальної кількості випадків порушень, виявлених інспекторами. Ресурси та інспекційні перевірки були невідповідними. Покарання за порушення, які коливалися від невисоких штрафів до позбавлення волі, не були достатніми для того, щоб запобігти цим порушенням. Примус дітей до жебрацтва передбачає покарання у формі позбавлення волі на строк до трьох років.

Державна інспекція з питань праці, за повідомленнями, провела 5 038 перевірок щодо використання дитячої праці станом на кінець жовтня і виявила 287 працюючих неповнолітніх, троє з яких були віком 14-15 років. Дванадцятьом працюючим неповнолітнім було 15-16 років, а решті 272 виповнилось від 16 до 18 років. Під час

УКРАЇНА

перевірок Державна інспекція з питань праці виявила 202 роботодавці, які використовували дитячу працю. Інспектори порушили 101 адміністративну справу проти роботодавців, і 19 справ були передані інспекцією на розгляд правоохоронним органам. Дивіться також доповідь Департаменту праці *Дані про найгірші форми дитячої праці* за посиланням www.dol.gov/ilab/reports/child-labor/findings/.

г. Дискримінація в галузі праці та занять

Закони і норми забороняють дискримінацію в галузі праці та занять за расовою, статевою, мовною ознаками, за інвалідністю та наявності ВІЛ-позитивного статусу. Закони про протидію дискримінації не містять прямого визначення сексуальної орієнтації чи гендерної ідентичності як категорій, що потребують захисту. Дискримінація в галузі праці та занять спостерігалась за ознаками статі, інвалідності, національності, раси, статусу меншин, сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності, та ВІЛ-позитивного статусу.

д. Прийнятні умови праці

Станом на 1 січня мінімальна місячна заробітна плата для всіх галузей становить 1 218 гривень (77 доларів США). Уряд встановив мінімальну місячну заробітну плату, спираючись на визначений ним мінімальний щомісячний прожитковий мінімум. Уряд скасував заплановані на липень та жовтень підвищення мінімальної заробітної плати, посиляючись на складну політичну та економічну ситуацію в країні. У травні та червні мінімальна заробітна плата була проіндексована на 3 відсотки з урахуванням рівня інфляції і зросла до 1 255 гривень (79 доларів США). Працівники неформального сектору отримували зарплату, нижчу за цей встановлений рівень. Законом встановлено максимальний робочий тиждень тривалістю 40 годин, 24-годинний період відпочинку на тиждень і щонайменше 24 дні оплачуваної відпустки на рік. Закон передбачає подвійну плату за понаднормову роботу та встановлює дозволена кількість годин понаднормової роботи. Закон вимагає, щоб вся кількість понаднормової роботи була узгоджена роботодавцями з відповідною місцевою профспілковою організацією, і встановлює обмеження щодо кількості дозволених годин такої роботи. Влада не завжди ефективно забезпечувала виконання положень, що регулюють тривалість відпочинку, максимальну тривалість робочого часу та понаднормової роботи.

З 1 січня по 1 жовтня, заборгованість із заробітної плати зросла на 156 відсотків. За даними Державного комітету статистики, станом на жовтень заборгованість становила 1,93 мільярди гривень (120 мільйонів доларів США). Найбільша заборгованість накопичилась у промисловості, хоча підприємств у галузі будівництва, транспорту, зв'язку, нерухомості та сільського господарства також значним чином торкнулося це явище. Закон містить вимоги про забезпечення роботодавцями безпечних умов праці. Незважаючи на те, що закон та підзаконні норми встановлюють стандарти техніки безпеки та охорони праці, роботодавці часто нехтували ними через брак механізмів забезпечення їх дотримання та нездатність влади притягти до відповідальності роботодавців за небезпечні умови праці.

Влада не забезпечувала ефективного контролю за нарахуванням мінімальної заробітної плати, дотриманням норм робочого часу та стандартами техніки безпеки та охорони

УКРАЇНА

праці. Відповідальність за забезпечення дотримання законів про працю була покладена на Державну інспекцію з питань праці. Станом на 1 липня штатний розпис інспекції передбачав 780 посад інспекторів праці, а працювало в ній 616 інспекторів по всій країні, що було недостатньо для моніторингу всіх роботодавців. Скорочення фінансування на 70 відсотків спонукало багатьох інспекторів полишити службу. Станом на 1 листопада кількість інспекторів скоротилася до 457. Покарання за порушення коливались від 510 до 1 700 гривень (від 32 до 107 доларів США), що не було достатнім для запобігання порушенням. Поблажливі стандарти безпеки та застаріле обладнання стали причиною численних випадків виробничого травматизму. Особливо проблематичною виявилась гірничо-видобувна галузь з великою кількістю скарг на затримки заробітної плати, невивплату понаднормових, порушення техніки безпеки та охорони праці.

Гірники, особливо в нелегальному секторі вуглевидобутку, наражались на дуже серйозні проблеми безпеки і охорони праці. Станом на кінець вересня сталось 77 випадків загибелі гірників, що майже на 5 відсотків більше, ніж за той же період 2013 року. 3 січня по вересень було зафіксовано 1 771 випадок травматизму серед шахтарів, тобто майже на 31 відсоток менше, ніж у 2013 році. Загальна кількість випадків травмування на робочому місці в усіх галузях праці на кінець вересня становила 4 891, що на 27 відсотків менше, ніж за той же період 2013 року. Кількість смертельних випадків на робочому місці на кінець жовтня становила 422 особи, тобто на 2,2 відсотки нижче порівняно з тим же періодом у 2013 році. Робітники стикалися з небезпечними ситуаціями у зонах конфлікту у Донецькій та Луганській областях.

Незважаючи на те, що поблизу промислових підприємств на Донбасі мав місце збройний конфлікт, підприємства станом на кінець липня загалом продовжували працювати. В результаті бойових дій шахтам та заводам було завдано фізичних пошкоджень, включно із знеструмленням, зруйнованими трансформаторами, фізичними пошкодженнями підприємств в результаті обстрілів, а також, за повідомленнями, умисним затопленням шахт сепаратистами. Шахтарі були особливо уразливі, оскільки в разі знеструмлення вони могли залишитися заблокованими під землею. Знеструмлення також ставило під загрозу робочий стан захисного обладнання для запобігання накопиченню вибухонебезпечних газів у шахтах. Рейди проросійських бойовиків перетворили місця роботи на Донбасі на небезпечні. Наприклад, 22 травня озброєні люди захопили контроль над шахтами підприємства «Лисичанськвугілля» в Луганську, де викрали обладнання та вибухівку. 21 червня озброєні люди скоїли напад на шахту компанії ДТЕК «Комсомолец Донбасу», де, погрожуючи зброєю робітникам, викрали обладнання та готівку. З січня до кінця жовтня на робочому місці загинуло 45 осіб, серед яких дев'ять шахтарів; ці смертельні випадки вважаються спричиненими конфліктом з проросійськими бойовиками. Багато вугільних шахт у зонах конфлікту з часом припинили роботу (дивитися розділ 1.е.).

Закон дає працівникам право відмовлятися перебувати в небезпечних умовах праці без ризику втрати роботи. У той же час, за даними однієї з НУО, що займається проблемами праці, роботодавці у металургійній та гірничо-видобувній галузях часто порушували це правило й у відповідь чинили тиск на працівників, примушуючи їх до звільнення.

УКРАЇНА

КРИМ

У лютому російські сили увійшли на територію Кримського півострова в Україні в рамках таємних операцій із захоплення ключових об'єктів, після чого здійснили військову окупацію півострова. 18 березня Росія оголосила про входження півострова до складу Російської Федерації. 27 березня Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію 68/262 «Щодо територіальної цілісності України», в якій закликала держави та міжнародні організації не визнавати жодних змін статусу Криму і підтвердила прихильність Організації Об'єднаних Націй визнанню Криму частиною України. 15 квітня Верховна Рада України прийняла закон, яким поклала відповідальність на Російську Федерацію як на державу-окупанта за порушення прав людини в Криму. Сполучені Штати не визнають намагань «анексувати» Крим Російською Федерацією. З детальною інформацією щодо законів та підходів Російської Федерації, які були нав'язані в Криму, дивіться Звіт про стан дотримання прав людини в Росії.

РЕЗЮМЕ

Управління окупованим Кримом здійснюється місцевою владою, призначеною російським урядом, та очолюється Сергієм Аксьоновим – «главою республіки» та «державної ради республіки Крим». «Державна рада» перебрала на себе поточне управління та інші владні функції. У березні російська окупаційна влада влаштувала «референдум» щодо політичної незалежності Криму і сфабрикувала результати, намагаючись легітимізувати заплановану анексію Росією. Після так званої «анексії» з боку Російської Федерації, юридичні та економічні структури в Криму були поставлені перед вимогою привести свій статус у відповідність до російського законодавства до 2015 року. У вересні окупаційна влада провела «парламентські вибори», під час яких на прохідних місцях опинилися тільки російські політичні партії. Вибори пройшли без допуску незалежних спостерігачів і не були вільними та справедливими. Російська влада зберігала контроль над російськими військовими силами та силами безпеки, розгорнутими в Криму.

Після анексії Росією Криму, окупаційна влада задіяла російські війська без розпізнавальних знаків і організувала групи «самооборони», пов'язані, за повідомленнями, з організованою злочинністю, в якості сил безпеки для зміцнення свого контролю. До груп «самооборони» належали деякі прихильники колишнього Президента Януковича, колишні працівники спецпідрозділу «Беркут» та внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ. Жителі Криму стикалися з широкими обмеженнями їхніх прав, оскільки окупаційна влада застосовувала репресивні федеральні закони Російської Федерації на території України – в Криму.

Найсерйозніші проблеми порушення прав людини в Криму протягом року були прямо пов'язані з російською окупацією.

- Починаючи з лютого, російські солдати за підтримки груп «самооборони» використовували силу і залякування для придушення інакомислення та противників окупації, включно з позасудовими стратами, викраденнями,

УКРАЇНА

зникненнями, свавільними затриманнями, фізичним жорстоким поводженням, тортурами та депортаціями. Російська окупаційна влада також нав'язала населенню нелегітимний уряд, організувала нелегітимні вибори, використовувала силу для розгону протестів, та нав'язувала російське громадянство громадянам України.

- Російська окупаційна влада особливо намагалася позбавити прав людини кримських татар. Кримських татар вбивали, викрадали і свавільно затримували. Меджліс кримськотатарського народу, законно визнаний представницький орган кримських татар, було силою захоплено і закрито. Російська окупаційна влада заборонила в'їзд до Криму на п'ять років лідерам кримськотатарського народу Мустафі Джемілеву та Рефату Чубарову, закрила більшість кримськотатарських засобів масової інформації, а також провела рейди в кримськотатарських мечетях, інших релігійних установах, бібліотеках та школах.
- Окупаційна влада позбавила жителів Криму свободи слова шляхом жорстокого придушення інакомислення, діяльності журналістів та медійних інституцій. У лютому та березні місцеві та міжнародні журналісти стали жертвами затримань та жорстокого поводження. У серпні окупаційна влада закрила незалежні медійні організації та погрожувала іншим ЗМІ переслідуванням за підтримку сепаратистської діяльності або за висловлення проти окупації.

До інших проблем протягом російської окупації належали: погані умови у в'язницях і слідчих ізоляторах, політичне втручання у судовий процес, обмеження свободи пересування, переміщення тисяч осіб до материкової частини України, ненадання жителям Криму можливості реалізувати право голосувати на справжніх періодичних виборах для обрання своїх лідерів, корупція на офіційному рівні, дискримінація та жорстоке поводження з групами національних та релігійних меншин, дискримінація проти лесбійок, геїв, бісексуалів та трансгендерних людей (ЛГБТ), викрадення та вивезення дітей-сиріт до Росії окупаційною владою, і дискримінація в галузі праці проти осіб без російського паспорта.

Російська окупаційна влада практично не вживала заходів для розслідування та притягнення до відповідальності посадовців або осіб, які порушили права людини, створюючи цим атмосферу безкарності і беззаконня. Окупаційні сили та місцеві сили «самооборони» часто не мали розпізнавальних знаків і безкарно чинили порушення.

Розділ 1. Повага до недоторканності особи, включно з захистом від такого:

а. Свавільне та незаконне позбавлення життя

Міжнародні організації та правозахисні групи пов'язували декілька випадків позасудових та політично вмотивованих убивств із російською окупаційною владою. Зокрема, було вбито кілька кримських татар, і щонайменше семеро інших вважалися зниклими безвісти.

27 жовтня Комісар Ради Європи (РЄ) з прав людини Нілс Муйжнієкс опублікував звіт про свій візит до Криму 10-11 вересня, в якому підкреслив конкретні випадки смертей та

УКРАЇНА

зникнень. 17 листопада організація Human Rights Watch оприлюднила звіт «Нехтування правами людини: зловживання в Криму», в якому було задокументовано жорстке згортання правозахисних механізмів та порушення прав кримських татар і проукраїнських активістів з боку російської окупаційної влади.

3 березня зник кримськотатарський активіст Решат Аметов; через два тижні його було знайдено мертвим, а на тілі були помітні ознаки тортур. Організація Human Rights Watch повідомила, що востаннє його бачили під час протесту на площі Леніна у Сімферополі, звідки його кудись повели троє невідомих чоловіків в одязі військового зразка. Аметов постійно публікував коментарі про кримськотатарські питання на своїй сторінці у мережі Facebook та інших.

21 квітня на узбіччі шосе було знайдено тіло Марка Іванюка, шістнадцятирічного студента з Рівного, який відвідував Крим. Його батьки заявили, що його побила міліція за те, що він говорив українською мовою. Російська окупаційна влада стверджувала, що смерть настала внаслідок наїзду автомобіля, водій якого залишив місце аварії. Розслідування обставин смерті не проводилося, і станом на кінець року вони залишалися невстановленими.

б. Зникнення

За інформацією вітчизняних та міжнародних спостерігачів, фіксувалися численні повідомлення про зникнення та викрадення, пов'язані з російською окупаційною владою. У багатьох випадках місцезнаходження осіб лишалося невідомим протягом тривалого часу. Правозахисні групи повідомляли, що міліція часто відмовлялася приймати заяви про зникнення, і в багатьох випадках утримувала затриманих без зв'язку з рідними, друзями чи адвокатами. У березні у Севастополі зник безвісти активіст Майдану Василь Чернишев. Наприкінці травня зникли ще три правозахисники – Леонід Корж, Сейран Зінедінов та Тимур Шаймарданов. Зінедінов зник після того, як зустрівся з дружиною Шаймарданова для з'ясування обставин його зникнення. Активісти громадянського суспільства повідомляли про те, що представники окупаційної влади залякували свідків зникнень. Станом на кінець року розслідування зникнень як окупаційною владою, так і українською владою, продовжувалися. Родичі зниклих осіб вважали, що їх викрали сили «самооборони».

Декілька кримських татар були викрадені і вважалися зниклими безвісти. 27 вересня у Білогорську людьми у формі без розпізнавальних знаків було викрадено Ісляма Джеппарова і Джевдета Іслямова. 3 жовтня зникли ще двоє кримських татар, Ескендер Апселямов і Усейн Сейтнабієв. У жодному з випадків окупаційна влада не провела розслідування для встановлення місцезнаходження зниклих.

в. Катування та інші жорстокі, нелюдські або такі, що принижують людську гідність, види поведження чи покарання

Находили повідомлення про жорстоке поведження окупаційної влади з населенням Криму, включно з українськими військовими, які виступали проти російської окупації. 20 березня після захоплення російськими військами двох військово-морських баз, було викрадено і затримано Сергія Гайдука, командувача військово-морськими силами

УКРАЇНА

України в Криму, і кількох активістів. Наступного дня, після проведення переговорів, російські військові звільнили Гайдука і сімох інших заручників – у більшості затриманих спостерігались ознаки тортур. Також у березні кримські «сили безпеки» завдали серйозних травм рук і ніг кримським активістам Андрію Щекуну та Юрію Шевченку. Щекун розповів, що його били та садили на електричний стілець. «Сили безпеки» утримували обох чоловіків разом з шістьма іншими активістами в одній камері на Сімферопольській військовій базі. «Влада» Сімферополя почала розслідування звинувачень у катуванні, але станом на кінець року нових даних про його перебіг не надходило.

11 травня співробітники Федеральної служби безпеки Росії (ФСБ) заарештували активіста і кінорежисера Олега Сенцова у Сімферополі. За даними Amnesty International, російські співробітники ФСБ катували, били Сенцова та погрожували йому згвалтуванням, намагаючись отримати зізнання про планування терористичних актів у Сімферополі. Сенцов заперечував звинувачення. ФСБ Росії тримала Сенцова під вартою три тижні, а потім перевела його до в'язниці Лефортово у Москві разом з трьома іншими українськими активістами, затриманими під схожими приводами. Правозахисники у Росії та Україні заявляли про те, що арешт Сенцова був політично вмотивованим. Сенцов брав участь в антиурядових протестах на Майдані у Києві і висловлювався проти військового захоплення Криму Росією.

8 жовтня адвокат Сенцова заявив, що Слідчий комітет, сформований російською окупаційною владою в Криму, відмовив у розслідуванні заяв про катування його підзахисного. (Детальну інформацію про політичне переслідування Сенцова в Росії дивитися у розділі 1.е. *Звіту про стан дотримання прав людини у Росії*.)

Умови утримання у в'язницях і слідчих ізоляторах

Находили повідомлення, що під контролем окупаційної влади умови утримання у в'язницях та слідчих ізоляторах залишалися поганими і переповненими. У звіті РЄ від 27 жовтня про стан дотримання прав людини в Криму згадується посилання на слова місцевого омбудсмена, який висловив стурбованість з приводу переповнення і поганих умов у слідчих ізоляторах, а також браку продуктів харчування й медикаментів. У звіті зазначалося, що рекомендації Комітету Ради Європи з питань запобігання катуванням, сформульовані у доповіді від 29 квітня за результатами візиту до місць позбавлення волі Алушти, Сімферополя і Ялти у 2013 році, «залишалися актуальними» під час окупації (дивитися розділ 1.с. *Звіту про дотримання прав людини в Україні*).

Незалежний моніторинг: Російська окупаційна влада не дозволяла незалежним неурядовим спостерігачам та міжнародним організаціям здійснювати моніторинг умов у в'язницях та слідчих ізоляторах.

г. Свавільний арешт або затримання

Окупаційна влада свавільно і без пояснень затримувала учасників протестів, активістів та журналістів за опозицію до російської окупації, утримуючи їх протягом кількох годин або й днів.

УКРАЇНА

Роль міліції та органів державної безпеки

Російська окупаційна влада застосовувала та забезпечувала виконання російських законів в окупованому Криму. Російські урядові відомства, включно з Міністерством внутрішніх справ, ФСБ, Федеральним слідчим комітетом та Генеральною прокуратурою, забезпечували виконання «законів»; крім того, ФСБ займалася діяльністю у сфері безпеки і контррозвідки та боротьбою з тероризмом, організованою злочинністю і корупцією. «Національна міліція» діяла під егідою російського Міністерства внутрішніх справ. На практиці забезпечення виконання законів та встановлення російського правління часто проводилося російськими військовими у формах без розпізнавальних знаків, хоча присутні були і звичайні співробітники російських правоохоронних органів у відповідних формах.

Окрім порушень, вчинених російськими силами, багато з порушень прав людини чинили так звані сили «самооборони», які склалися з колишніх співробітників Міністерства внутрішніх справ України, лояльних колишньому президенту Януковичу, та угруповань, пов'язаних з місцевою організованою злочинністю. Деякі з колишніх співробітників українського міністерства були причетні і до порушень прав людини під час масових антиурядових протестів у центрі Києва. Представники цих сил часто діяли безкарно, залякували опонентів російської окупації, і брали участь у побиттях, викраденнях, затриманнях і свавільній конфіскації майна. У червні окупаційний «парламент» прийняв закон, за яким сили «самооборони» були підпорядковані «національній міліції», але вони продовжували скоювати порушення.

Процедури арешту та поводження з затриманими

Свавільний арешт: Надходили повідомлення про те, що російська окупаційна влада застосовувала свавільні арешти, особливо проти кримських татар.

15 вересня було затримано члена Меджлісу кримськотатарського народу Мустафу Асабу; поки тривав його кількогадинний допит, його будинок було обшукано на предмет виявлення зброї та незаконних матеріалів.

22 жовтня був взятий під варту інший член Меджлісу кримськотатарського народу, Таїр Смедляєв, за те, що він начебто застосував фізичну силу до міліціонера під час акції протесту 5 травня. Двоє інших кримських татар, Муса Апкерімов та Рустам Абдурахманов, також були взяті під варту у жовтні під схожим приводом. Як повідомлялось, 15 листопада представники окупаційної влади затримали 60 осіб на ринку «Локомотив» у Сімферополі за ознакою «неслов'янської зовнішності». Їх утримували протягом півтори години, після чого наказали з'явитися у «міністерстві внутрішніх справ» для продовження допиту про їхню національність, міграційний статус та релігійні переконання. Після цього відбулася друга серія затримань на центральному ринку в Сімферополі, під час якої представники окупаційної влади затримали 100 осіб і допитали їх про наявність друзів і родичів у Сирії та про можливу участь у екстремістських групах.

Досудове ув'язнення: Понад 400 осіб, які перебували у слідчих ізоляторах Сімферополя до російської окупації, залишалися під вартою в кінці року. Деяких ув'язнених,

УКРАЇНА

засуджених за скоєні злочини за українським законодавством до початку окупації, окупаційна влада переправила з української території на російську для відбування покарання.

д. Відмова в забезпеченні справедливого публічного судового процесу

Впродовж російського окупаційного режиму «судова влада» не була ані незалежною, ані неупередженою, і продовжувала піддаватися політичному втручанняю.

Процедури судового розгляду

Дивитися *Звіт про стан дотримання прав людини у Росії* для інформації щодо відповідних російських законів та процедур, які застосовувала та забезпечувала російська влада в окупованому Криму.

Політичні в'язні та затримані

Російська окупаційна влада разом з місцевими силами «самооборони» затримувала та переслідувала осіб з політичних мотивів. Окупаційна влада також переправляла справи з Криму на розгляд до російської судової системи і змінювала місце розгляду справ деяких затриманих. Наприклад, кінорежисера Олега Сенцова затримали у Криму і переправили на судовий процес до Росії, вочевидь, у відповідь на його позицію, спрямовану проти російської окупації (дивіться розділи 1.с. та 1.е. *Звіту про стан дотримання прав людини у Росії*).

Засоби масової інформації повідомляли, що Хайсера Джемілева, сина висланого кримськотатарського лідера Мустафи Джемілева, заарештували у травні 2013 року за звинуваченням у тому, що він застрелив свого сусіда, Февзі Едемова. За українськими законами, ще до початку російської окупації, Джемілеву висунули звинувачення у скоєнні ненавмисного вбивства. У березні окупаційна влада перекваліфікувала звинувачення на умисне вбивство і переправила Джемілева у Росію, до м. Краснодар. Правозахисники стверджували, що ці зміни відбулися з метою тиску на його батька, який виступав проти російської окупації і якому заборонили в'їзд до Криму. (Детальніше про політично вмотивоване переслідування Хайсера Джемілева дивіться у *Звіті про стан дотримання прав людини у Росії*, розділ 1.е.)

е. Свавільне втручання у приватне і сімейне життя, порушення недоторканності житла чи таємниці листування

Находили повідомлення про те, що місцеві сили «самооборони», представники окупаційної влади та інші займалися електронним спостереженням та проникали у житлові та інші приміщення без відповідної на те постанови. За інформацією організації Human Rights Watch, представники окупаційної влади провели ретельні обшуки у щонайменше 15 будинках кримських татар, при цьому відмовившись представитися, пред'явити постанову про проведення обшуку або дозволити понятим спостерігати за проведенням обшуків.

Розділ 2. Дотримання громадянських свобод, у тому числі таких:

УКРАЇНА

а. Свобода слова та преси

Свобода слова та преси була значно обмежена під час російської окупації Криму. Впродовж окупації значно збільшилася кількість погроз та фізичних нападів на міжнародних та українських журналістів.

Свобода слова: Громадяни не могли публічно критикувати російську окупаційну владу без страху наразитися на розправи. У березні близько 30 членів кримських сил «самооборони» провели рейд кримського Центру журналістських розслідувань у Сімферополі, після чого конфіскували устаткування центру, змусивши центр переїхати до Києва. Устаткування було повернене у грудні після ухвали «апеляційного суду» міста Севастополь. У серпні представники окупаційної влади позбавили журналістської акредитації Шевкета Наматуллаєва, кореспондента незалежного кримськотатарського телеканалу АТР, після того як той відмовився підвестися під час виконання державного гімну Росії на засіданні «парламенту».

Свобода преси: Незалежні друковані та аудіовізуальні засоби масової інформації не могли вести вільну діяльність. Окупаційна влада застосувала обмежуючі російські закони щодо ЗМІ і встановила вимогу щодо перереєстрації усіх засобів масової інформації до січня 2015 року. У серпні окупаційна влада закрила приватну незалежну телерадіокомпанію «Чорноморська». Міліція наклала арешт на телекомунікаційне обладнання і комп'ютери та опечатала приміщення. Закриттю передувало подання позову «радіотелевізійним передавальним центром Криму», у якому стверджувалося, що ТРК «Чорноморська» не сплатила ліцензійні збори. Через кілька тижнів «суд» скасував рішення про накладення арешту і наказав повернути все майно і активи ТРК. 22 грудня арештоване устаткування було повернуто власникам ТРК «Чорноморська». 29 липня окупаційна влада викликала для бесіди головного редактора офіційної газети Меджлісу кримськотатарського народу «Авдет» Шевкета Кайбуллаєва. Це трапилося після того, як газета закликала до публічного бойкоту «виборів» нового кримського «парламенту». 16 вересня редакцію газети «Авдет» (яка знаходилася у будівлі Меджлісу) було зачинено і обшукано, і газету змусили звільнити приміщення. Наступного дня представники окупаційної влади погрожували Кайбуллаєву відповідальністю за «заклики до екстремістської діяльності» (дивіться розділ 6).

У листопаді окупаційний «парламент» прийняв «закони» щодо преси, якими обмежив кількість кореспондентів, які можуть отримати акредитацію, та встановив вимогу щодо узгодження усіх відео- та аудіо записів офіційних осіб за один день до запису. Закон також дозволив окупаційній владі скасовувати акредитацію журналістів за «необ'єктивне висвітлення інформації».

Насильство та переслідування: 18 березня озброєні люди в масках напали на журналіста кримськотатарського телеканалу АТР Ібраїма Умерова у Сімферополі та побили його. Умеров з оператором вели пряме включення з місця захоплення місцевого автосалону, коли нападники відібрали знімальне обладнання та вивели з ладу їхні мобільні телефони. 18 травня сили «самооборони», які діяли від імені окупаційної влади, затримали і побили кількох журналістів, видалили інформацію з їхніх камер та комп'ютерів і вкрали

УКРАЇНА

обладнання й особисті речі. Кримськотатарського журналіста Османа Пашаєва було побито і затримано разом з турецьким оператором Дженгізом Тізгіном. Незалежному болгарському журналісту Дімітеру Кенарову погрожували зброєю, а потім побили. Журналісти вели репортаж про 70-ту річницю депортації кримськотатарського народу з Криму.

8 вересня міліція без розпізнавальних знаків затримала і допитала Єлизавету Богуцьку – блогера і дописувача кількох видань. Її допитали про її репортажі, в яких містилась жорстка критика російської окупаційної влади. Після цього вона виїхала з Криму через побоювання за власну безпеку і безпеку родини.

Цензура або обмеження змісту: Після окупації Криму Росією журналісти були змушені вдатися до самоцензури, щоб продовжувати репортажі та випуски в ефір. Російська окупаційна влада заборонила випуск в ефір більшості програм українською та кримськотатарською мовою, і замінила їх російськими програмами. Окупаційна влада погрожувала закриттям телеканалом, які продовжували роботу, таким як АТР, у зв'язку із «закликами до екстремізму» за згадку Криму як частини України або використання слів «анексія» або «окупація» щодо намагань Росії увести півострів до складу Російської Федерації.

Російському державному телеканалу «Перший кримський» заборонили згадувати імена кримськотатарських лідерів Мустафи Джемілева та Рефата Чубарова, позбавлених права в'їзду.

Закони про наклеп/ Національна безпека: Влада посилалася на закони про національну безпеку для обмеження діяльності тих журналістів, які критикували російську окупацію, та для переслідувань кримськотатарського каналу АТР. 24 вересня «міністерство внутрішніх справ» звинуватило АТР у розпалюванні ворожнечі та недовіри до окупаційної влади серед кримськотатарського населення і поставило вимогу про перегляд усіх реєстраційних документів каналу.

Свобода інтернету

Російська окупаційна влада обмежувала свободу висловлювання в інтернеті, застосовуючи в Криму репресивні закони Російської Федерації (дивіться розділ 2.а. *Звіту про стан дотримання прав людини у Росії*).

Свобода наукової діяльності та культурне життя

Російська окупаційна влада піддала цензурі шкільну програму, обмежила пересування науковців, вжила спроб обмежити культурні заходи та закрила культурні об'єднання. Вона також закрила школи з українською мовою навчання та різко обмежила викладання української мови. У квітні під тиском сил «самооборони» була змушена звільнитися директор української школи-гімназії Наталія Руденко. Хоча закон, який застосовували представники окупаційної влади, дозволяє викладання й іншими, окрім російської, мовами, шкіл з українською мовою навчання не залишилося, незважаючи на те, що 300 батьків звернулися з заявою надати можливість такого навчання їхнім дітям. У вересні кримськотатарський учений Надір Бекір повідомив, що його витягли з машини

УКРАЇНА

нападники у масках і забрали у нього телефон та паспорт, щоб не допустити його участі у Світовій конференції ООН з питань корінних народів у Нью Йорку. Іншу активістку, Гаяну Юксель, представники російської влади зняли з поїзда, що прямував до Києва, забрали паспорт, вирвали з нього сторінку і повідомили, що вона не може поїхати на конференцію у зв'язку з пошкодженим паспортом.

У листопаді російська окупаційна влада без обґрунтування скасувала орендний договір культурної асоціації «Чатир-Даг». Це об'єднання виступало на підтримку кримськотатарської культури в Криму.

б. Свобода мирних зібрань та об'єднань

Свобода зібрань

Організації, які представляли інтереси меншин, повідомляли про широко розповсюджені та грубі переслідування і залякування з боку російської окупаційної влади з метою придушення можливості проводити мирні зібрання. Серед зафіксованих порушень – свавільні обшуки, допити, погрози депортацією, та необґрунтовані звинувачення у зберіганні «екстремістської» літератури. 3 травня понад 5 000 кримських татар зібралися на кордоні між материковою Україною та окупованим Росією Кримом з нагоди повернення Мустафи Джемілева, якому окупаційна влада заборонила повертатися до свого дому в Криму строком на п'ять років. Зустріч перетворилася на демонстрацію протесту, коли окупаційна влада не дозволила Джемілеву в'їхати. Контрольовані Росією сили безпеки розігнали натовп і погрожували учасникам масовими арештами. Джемілев, кримськотатарський лідер і член українського парламенту, припинив спроби в'їзду, щоб запобігти зіткненням, і повернувся до Києва (дивіться розділ 2.г.). Протягом місяців після цих подій, окупаційна влада посилювалася на нібито «злочинну суть» акції протесту для обґрунтування рейдів та переслідувань кримськотатарської громади.

18 травня кримські татари не підкорилися наказу щодо заборони усіх громадських зібрань, включно із меморіальними заходами, присвяченими 70-й річниці депортації кримськотатарського народу Радянським Союзом. Сотні співробітників міліції спеціального призначення та броньовані машини блокували вулиці в центрі Сімферополя. Незважаючи на це, кримські татари провели несанкціоновані зібрання на околицях міста та інших населених пунктах Криму. 23 серпня жителів Криму, які вивісили жовто-блакитні прапори на підтримку Дня національного прапора України, було затримано і піддано утискам і погрозам насилля; їхнє майно і паспорти було конфісковано.

Свобода об'єднань

Окупаційна влада висунула вимогу про перереєстрацію усіх соціальних, релігійних та медійних груп до 1 січня 2015 року. Викликала побоювання можливість використання окупаційною владою цього процесу з метою перешкоджання свободі об'єднань шляхом створення перепон для перереєстрації легітимних об'єднань, таким чином перетворюючи їхні дії на незаконні.

в. Свобода віросповідання

УКРАЇНА

Дивіться *Доповідь про стан релігійних свобод* Державного Департаменту на www.state.gov/religiousfreedomreport/.

г. Свобода пересування, внутрішньо переміщені особи, захист біженців та осіб без громадянства

Російська окупаційна влада не дотримувала прав, пов'язаних зі свободою пересування та подорожування. 22 квітня окупаційна влада заборонила Мустафі Джемілеву, колишньому голові Меджлісу кримськотатарського народу і народному депутату України, в'їзд на територію Криму строком на п'ять років. 5 липня «прокурор» окупаційної влади Наталя Поклонська заборонила в'їзд на п'ять років під приводом розпалювання радикалізму голові Меджлісу кримськотатарського народу Рефату Чубарову. Чубарова зупинили на кордоні, коли він повертався до Криму з засідання Меджлісу у Херсоні, на материковій частині України.

Пересування всередині країни: Надходили повідомлення про те, що окупаційна влада вибірково затримувала, а інколи і застосовувала жорстоке поводження до осіб, які намагалися в'їхати до Криму. 9 березня сили «самооборони» затримали, а російські органи безпеки допитали громадських активістів Олександру Рязанцеву, Катерину Бутко і Євгена Рахна, разом з двома журналістами щотижневого журналу «Тиждень». Одного з журналістів відпустили до родича з кримською реєстрацією, а решту побили, піддали утискам і залишили під вартою протягом двох тижнів, після чого звільнили.

Громадянство: У березні окупаційна влада почала видавати російські паспорти, щоб присвоїти громадянство усім жителям Криму. Ті, хто не бажав отримувати російське громадянство, мали 30 днів для того, щоб оголосити про намір відмовитися від нього; у той же час, чітка процедура відмови не була роз'яснена. Багато з тих, хто відмовився отримувати російське громадянство, стикалися з дискримінацією та втратою робочих місць. На тих, хто зберіг громадянство України, чинився постійний тиск, щоб змусити їх відмовитися від нього.

Російська окупаційна влада ускладнила процедуру в'їзду та виїзду з Криму для власників українських паспортів. Російська влада оголосила про те, що жителям Криму у 2015 році буде видано тільки 5 000 російських «дозволів на тимчасове проживання». На думку спостерігачів, така політика дозволить окупаційній владі після 1 січня 2015 року вислати тих жителів Криму, які не отримають російського «дозволу на проживання» або не приймуть російське громадянство. У листопаді окупаційна влада наказала виїхати з Криму римо-католицькому священикові з Польщі, який мав дозвіл на проживання в Україні і жив у Сімферополі. Окупаційна влада також відмовила в отриманні «дозволів на проживання» усім 23 турецьким імамам, що задовольняли релігійні потреби мусульман кримськотатарської громади.

Внутрішньо переміщені особи

Станом на кінець року за даними Офісу ООН з координації гуманітарних питань, близько 20 000 жителів Криму зареєструвалися у Державній службі України з надзвичайних ситуацій як внутрішньо переміщені особи (ВПО) на материковій частині України. Місцеві неурядові організації (НУО), такі як «КримSOS» та «Восток SOS»,

УКРАЇНА

вважали, що їхня кількість може бути вдвічі більшою, оскільки більшість ВПО не були зареєстровані. Було багато тих, хто виїхав через страх переслідування у зв'язку з їхнім політичним активізмом чи журналістською діяльністю. Мусульмани та євангельські християни, які виїхали з Криму, розповідали, що вони боялися зазнати дискримінації через їхні релігійні переконання.

Серед ВПО було найбільше кримських татар, які повідомляли про свою занепокоєність у зв'язку з тиском, якого зазнавала їхня громада, включно зі збільшенням кількості свавільних обшуків у їхніх домівках. З Криму також виїхало багато спеціалістів, оскільки російська окупаційна влада вимагала, щоб вони отримали російські ліцензії на здійснення професійної діяльності та адаптувалися до російських процедур у своїй роботі.

Розділ 3. Дотримання політичних прав: право громадян змінювати владу

Останні вибори: Російська окупаційна влада не дозволила сформувати окружні та дільничні виборчі комісії та виборчі дільниці в Криму під час виборів президента 25 травня та парламентських виборів 26 жовтня, чим створила перешкоди для участі жителів Криму у голосуванні разом з іншими громадянами України. 16 березня російська окупаційна влада влаштувала «референдум» для легітимізації запланованої Росією анексії території. «Референдум», про який було оголошено всього за 10 днів до так званого голосування, пропонував виборцям обрати один з двох варіантів: приєднання до Росії або повернення до конституції 1992 року, яка діяла у Криму протягом короткого часу і давала Криму де-факто незалежність. Меджліс кримськотатарського народу закликав виборців до бойкоту «референдуму». Результати «референдуму», які показали начебто високу явку виборців (83%), які з великою перевагою проголосували за приєднання до Росії, вважалися сфабрикованими російською владою і не мали довіри широкого загалу.

14 вересня російська окупаційна влада провела «парламентські вибори» в Криму, які пройшли одночасно з місцевими виборами в Росії. Кримські татари закликали виборців бойкотувати голосування. Дві російські політичні партії, Єдина Росія та Ліберально-демократична партія Росії, начебто перемогли на «виборах», які були проведені без нагляду авторитетних місцевих чи міжнародних спостерігачів.

Участь жінок і національних меншин: Російська окупаційна влада утискала, затримувала і відмовляла у свободі пересування членам Меджлісу кримськотатарського народу (див. розділ 2.г.). Окупаційний «прем'єр-міністр» Сергій Аксьонов заявляв, що Меджліс більше не визнавався офіційним представницьким органом. За українським законодавством, Меджліс був офіційно визнаним представницьким органом кримськотатарського народу в країні.

Розділ 4. Корупція і прозорість в органах державної влади

Не було відомо про вимоги до російської окупаційної влади чи її представників щодо декларування, перевірки чи оприлюднення будь-яких заяв про відкриття інформації

УКРАЇНА

стосовно доходів чи активів. Окупаційна влада не започаткувала жодного механізму для надання громадськості доступу до інформації про її діяльність.

Розділ 5. Ставлення влади до розслідування міжнародними та неурядовими організаціями заяв щодо порушень прав людини

Більшість незалежних правозахисних організацій у Криму припинили свою діяльність після російської окупації. Окупаційна влада відмовилась співпрацювати з незалежними правозахисними НУО й ігнорувала їхню позицію. Окупаційна влада проводила зустрічі з представниками ООН та інших організацій, але не забезпечила їхньої безпеки (див. розділ 1.а.). У березні спеціальний представник ООН Роберт Серрі був змушений перервати свою оціночну місію у Криму після погроз з боку озброєних проросійських бійців. Через тиждень після цих подій Верховний комісар ОБСЄ у справах національних меншин Астрід Торс зіткнулася з ворожістю з боку галасливого та погрозливого проросійського натовпу, у зв'язку з чим їй довелося скоротити свою місію з встановлення фактів щодо стану дотримання прав росіян і євреїв. На початку квітня, за словами Уповноваженого з прав людини Валерії Лутковської, довелося закрити регіональне представництво омбудсмена у Криму через тиск на співробітників та перешкоджання їхній роботі.

Міжнародні та вітчизняні правозахисні групи висловлювали занепокоєння з приводу того, що застосування російських законів щодо НУО в окупованому Криму обмежить діяльність правозахисних груп. Для прикладу, у Росії НУО, які, за оцінками уряду, вважалися такими, що отримували іноземне фінансування і займалися нечітко визначеною «політичною діяльністю», повинні були реєструватися як «іноземні агенти». Цей термін асоціюється зі зрадою або шпигунством (дивитися розділи 2.б. і 5 Звіту про стан дотримання прав людини в Росії).

Розділ 6. Дискримінація, соціальні утиски і торгівля людьми

Окупаційні російські сили створили атмосферу безкарності, що призвела до нападів на кримських татар та етнічних українців, сформували вороже середовище для представників національних та релігійних меншин, та сприяли дискримінаційним та ворожим настроям проти людей ЛГБТ.

Діти

Реєстрація народження: За українськими законами і «законами», які застосовувала російська окупаційна влада, громадянство визначається місцем народження або батьківством. Російська окупація і так звана «анексія» Криму ускладнила питання громадянства для дітей, народжених після лютого 2014 року, оскільки батькам було складно зареєструвати громадянство дитини в органах української влади. Для реєстрації в Україні потрібна довідка з лікарні, яка не повертається при видачі свідоцтва про народження. За окупаційного режиму, батьки новонародженого можуть отримати тільки російське свідоцтво про народження. Їм не видають довідку з лікарні, яка потрібна для реєстрації дитини в Україні. Ситуація ускладнювалася ще й тим, що українські прикордонники не визнавали російських свідоцтв про народження, тому привезти новонароджену дитину до України було проблематично.

УКРАЇНА

Діти, що перебувають під опікою державних установ: За даними кримської філії організації Human Rights Watch, «влада» Криму забезпечувала роботу 20 установ інтернатного типу, де навчалися близько 3 000 дітей, 365 з яких мали особливі потреби. У семи школах-інтернатах знаходилося приблизно 800 дітей з серйозними психічними та фізичними розладами. Російська окупаційна влада допустила викрадення і перевезення дітей-сиріт через кордон до Росії на всиновлення. В жовтні діти з Криму взяли участь у так званому «потязі надії» - заході, спрямованому на всиновлення російськими батьками викрадених сиріт з Криму. За повідомленнями, з Криму було вивезено щонайменше семеро дітей віком від 10 місяців до 10 років для всиновлення російськими родинами. Українська влада не мала даних про місцезнаходження цих дітей.

Антисемітизм

За даними міжнародних єврейських груп, у Криму проживало близько 15 тисяч євреїв, в основному, у Сімферополі. 28 лютого, коли російські сили входили до Криму, чоловік, особу якого не встановили, намалював аерозольною фарбою свастику та інші антисемітські графіті на будівлі синагоги «Нер Тамід» у Сімферополі. Лідери єврейської громади зазначали, що за 20 років це був перший антисемітський акт щодо синагоги. Рабин синагоги Михайло Капустін виступав проти російської окупації та висловлював занепокоєння можливим зростанням кількості антисемітських актів. Пізніше він виїхав до Ізраїлю.

Національні/ расові/ етнічні меншини

Кримські татари є корінною етнічною групою в Криму, починаючи від часів Кримського ханства у 15 столітті. У 1944 році понад 230 000 кримських татар силою депортували до Центральної Азії Радянського Союзу під приводом співпраці з нацистами під час Другої світової війни. Після розпаду Радянського Союзу багато з тих кримських татар, хто вижили, повернулися до Криму. До російської окупації в Криму проживало близько 300 000 кримських татар.

Від початку російської окупації з боку російської окупаційної та місцевої «влади» саме кримські татари зазнали особливої дискримінації, жорстокого поводження і насильства, включно з убивствами та викраденнями (дивитися розділ 1). Окупаційна влада робила спроби тиску і намагалася зруйнувати Меджліс, представницький орган кримськотатарського народу, визнаний українським урядом. Російська окупаційна влада не визнавала Меджліс. 18 вересня російська влада захопила головну будівлю Меджлісу і конфіскувала комп'ютерне обладнання та іншу власність, чим фактично його закрила. Протягом року російська окупаційна влада проводила рейди в ісламських мечетях та установах, пов'язаних з кримськотатарською громадою. Станом на жовтень окупаційна влада провела обшуки у восьми з 10 ісламських шкіл Криму на предмет виявлення «заборонених предметів». У серпні лідера однієї з релігійних шкіл засудили за зберігання «екстремістських матеріалів». У вересні окупаційна влада провела обшуки ще й у мечетях Сімферополя і Ялти. Кримські татари, за повідомленнями, також наражалися на спроби окупаційної влади підміняти місцеве кримськотатарське лідерство проросійськими татарськими персонами та групами.

УКРАЇНА

13 червня невстановлена особа кинула «коктейлі Молотова» у мечеть в Сімферополі і намалювала свастику на паркані. Будівля не була пошкоджена.

Установи, пов'язані з етнічними українцями, були захоплені і пошкоджені, а їхні члени наражалися на утиски. 1 червня козаки, за підтримки російської окупаційної влади, захопили українську православну церкву Київського Патріархату у Перевальному. Відтоді Київський Патріархат втратив контроль над шістьма з 15 парафіяльних церков.

29 вересня в Євпаторії було знайдено тіло кримського татарина Едена Асанова, який зник у Саках за тиждень до цього. Окупаційна влада стверджувала, що він повісився, але кримськотатарські групи вважали, що його було викрадено і вбито.

Прояви суспільної нетерпимості, дискримінація та акти насильства на ґрунті сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності

Правозахисні групи та місцеві активісти, що займалися захистом прав ЛГБТ, повідомляли, що більша частка ЛГБТ-спільноти виїхала з Криму з початком російської окупації. Особи ЛГБТ стикалися з дедалі більшими обмеженнями права на мирні зібрання, оскільки окупаційна влада застосовувала російський закон, який криміналізує так звану пропаганду нетрадиційних сексуальних стосунків неповнолітнім (дивіться розділ 6 *Звіту про стан дотримання прав людини в Росії*). У липні міліція Євпаторії, курортного міста на заході Криму, почала розслідування смерті іноземного туриста, який став можливою жертвою вбивства з гомофобних мотивів. Повідомлення у засобах масової інформації наводили цитату представника місцевої міліції інформаційному агентству «КримІнформ», в якій стверджувалося, що загиблий був іноземцем «нетрадиційної сексуальної орієнтації», який регулярно проводив відпустку у Криму. Міліція не уточнювала національності загиблого, але відзначила наявність «ознак насильницької смерті».

У вересні російська окупаційна влада оголосила, що групи ЛГБТ не отримають дозволу на проведення громадських заходів у Криму. «Голова республіки» Сергій Аксьонов заявив: «Нам в Криму не потрібні такі люди... міліція і самооборона дуже швидко відреагують – за три хвилини пояснять орієнтацію, якої потрібно дотримуватися».

Розділ 7. Права найманих робітників

Російська окупаційна влада оголосила, що до 2015 року діятимуть закони про працю як України, так і Російської Федерації. Водночас окупаційна влада заявила, що в питаннях, де виникатимуть розбіжності, перевага надаватиметься російському законодавству (дивіться розділ 7 *Звіту про стан дотримання прав людини в Росії*).

Протягом року російська окупаційна влада застосовувала закони і норми праці Російської Федерації щодо працівників у Криму, обмежуючи права робітників і створюючи перепони свободі об'єднань, веденню колективних переговорів і можливості проводити страйки. Українці, які не прийняли громадянства Росії, наражалися на дискримінацію у сфері зайнятості. Лише громадяни з російським паспортом могли продовжувати працювати на «державних» та муніципальних посадах.

УКРАЇНА